

**Міністерство освіти та науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет
Юридичний факультет
Кафедра філософії**

СВІТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ ПРАВА

**Матеріали постійно діючого наукового гуртка студентів юридичного
факультету «Філософія плюс право»**

ЛЬВІВ - 2021

УДК 340.12

Рекомендовано до друку Вченою радою філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 250/7 від 21 квітня 2021 року)

Рецензенти:

Кашуба М.В., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Львівської музичної академії імені Миколи Лисенка (м.Львів)

Павлишин О.В., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ (м.Київ)

Світоглядно-філософські виміри права. Матеріали постійно діючого наукового гуртка студентів юридичного факультету «Філософія плюс право». [Електронний ресурс]. За заг. редакцією д.філос.н., проф.. М.Г.Братасюк. Львів, 2021. 60 с.

Збірник наукових праць є підсумком роботи наукового гуртка студентів юридичного факультету «Філософія плюс право» за 2020 рік. Публікації студентів присвячені філософсько-правовій проблематиці, зокрема, світоглядно-філософським аспектам сучасного правового розвитку: значимості світоглядних засад для розуміння права, особливостям основних мислинневих правових парадигм, антропологічному виміру права, загальнолюдському та унікальному в праві, філософсько-методологічним підходам дослідження права, насильству в сучасному світі і шляхам його мінімізації тощо.

Авторські матеріали поєднують в собі різні методологічні позиції, є помітно полемічними, що підвищує їх наукову цінність, стимулює до наукової дискусії.

Видання може бути корисним для студентів, слухачів магістратури, аспірантам правничої та філософської спеціальностей, всім, хто цікавиться філософсько-правовими проблемами сучасності.

ЗМІСТ

<i>Пось Маргарита.</i> Право в глобальному світі: основні тенденції розвитку	5
<i>Гальчинська Софія.</i> Загальнолюдське та унікальне: взаємовиключення чи взаємопроникнення?.....	6
<i>Парасюк Марта.</i> Можливі шляхи та способи мінімізації насильства в сучасному світі	8
<i>Вершкова Христина.</i> Право і насильство: протистояння чи дружнє співіснування? Погляд з позицій законницького та юснатуралістичного підходів	12
<i>Шамрай Валерія.</i> Людина в інформаційну епоху. Значимість образу людини для розвитку права	14
<i>Юрейко Анастасія.</i> Держава та закон як джерело агресії проти людини-особистості	16
<i>Боднарчук Максим.</i> Апологія позитивізму	19
<i>Лучкевич Софія.</i> Ціннісно-смысловий вимір української правової традиції	21
<i>Криворучко Діана.</i> Необхідність глибинних інтелектуальних змін в українському правознавстві	23
<i>Гребень Орест.</i> Сучасне правове мислення як чинник правового реформування в нинішній Україні	26
<i>Цікало Назар.</i> Критерії правності закону з позицій різних правових підходів	28
<i>Гнот Юлія.</i> Людська гідність як джерело прав людини	31
<i>Нечипорук Ярина.</i> Правосуб'єктність людини з позицій сучасного правового мислення	33
<i>Бараняк Віктор.</i> Принцип індивідуалізації права в сучасному правовому розвитку	35
<i>Бущак Ярина.</i> Суб'єктивно-особистісний вимір реалізації права	38
<i>Дяків Ірина.</i> Реалізація права: екзистенціальний вимір	40
<i>Костів Петро.</i> Реалізація права з позицій основних мислительних парадигм: легістської та природно-правової	43
<i>Козар Анастасія.</i> Злочин як екзистенціальна трагедія людини	45
<i>Оприсько Захарій.</i> Світоглядно-філософські засади правозахисної діяльності	48
<i>Фітьо Тетяна.</i> Філософсько-світоглядні засади санкцій в праві	51
<i>Кононенко Марина.</i> Юридична відповідальність з позицій легізму та сучасного правового мислення	52
<i>Бределева Софія.</i> Громадянське суспільство як суб'єкт побудови правової держави	55

Прокоп'як Роман. Міжнародний тероризм: світоглядно-філософський вимір.....57

ПРАВО В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Маргарита Пось,

студентка гр.. ЮРД-24

Науковий керівник: д.філос. н.. проф..М.Братасюк

Коли ми говоримо про глобалізацію, ми, насамперед, маємо на увазі такий ступінь суспільного розвитку, в якому весь світ живе за єдиним набором правових норм. Такий єдиний набір правил може бути встановлений шляхом прийняття єдиного нормативно-правового акту, підготовленого за глобальним погодженням, або шляхом досягнення однакового правового розвитку у всіх частинах земної кулі, куди б не вступила нога людини.

Про таку можливість імплементації загальних правових норм заявляє Мартін Шапіро, кандидат юридичних наук в університеті Берклі.

Сам термін «глобалізація» вчені зі всього світу використовують для опису цілого ряду економічних, правових і політичних перетворень, які формують та змінюють суспільство протягом останнього періоду людства, від великої революції в сфері виробництва та інформаційних технологій до першого поштовху до нівелювання національних кордонів.

Всупереч первинним думкам, які виникають у свідомості людини, коли вони зустрічають цей термін, явище глобалізованого права та суспільства викликають негативні оцінки та суперечливі позиції в науковому середовищі.

За загальною оцінкою вчених-правників, в аспекті впровадження глобалізованого права людство не просунулося дуже далеко до такого режиму ні шляхом створення міжнародних судових установ, ні через запровадження міжнародних договорів.

Як зазначає Мартін Шапіро, «Ми навіть не можемо впевнено стверджувати, що закон став глобальним або універсальним у тому сенсі, що кожен на планеті може бути впевнений, що куди б він не їздив на планеті, людські стосунки будуть регулюватися якимось законом, який є скрізь однаковим»[3].

Якщо ми говоримо про глобалізацію права, ми повинні усвідомлювати, що в цьому контексті ми говоримо про надзвичайно вузький, обмежений і специфічний набір правових понять та явищ, через який ще зовсім не ясно, чи збільшиться загальний пласт людських відносин або навпаки, обмежить права і свободи людини і громадянина.

Навіть, якщо більшість із нас розуміє, що собою являє глобалізація, її концепція в правовому аспекті є складним явищем, а можливий вплив на права людини є численним.

Найбільш істотно розглядаються в контексті транскордонного регулювання такі права людини як: права на рівність і недискримінацію; право на здоров'я та житло; право на працю та вибір певного роду трудової зайнятості; право на життя будь якого індивіда; право корінних народів на їх культуру і розвиток.

Важливим етапом в глобалізаційних процесах була Всесвітня конвенція Міжнародної Організації Праці, яка проводилася в 2004 році. Саме тоді Комісія визначила 9 заходів, яких необхідно було дотримуватися для досягнення глобалізації. Проте, як і в контексті МОП, так і загальної дискусії щодо формування міжнародного товариства, доцільно проводити ці положення через «решето», так як першочергово в наших сталих капіталістичних відносинах прийнято приділяти увагу економіці, а не правовому регулюванню.

Серед цих заходів найважливішими є наступні:

1. Акцентування на гуманістичному вимірі, на людині як найвищій цінності

Міжнародне право має забезпечити основні вимоги людей, зокрема гендерну рівність та гендерну справедливість, повагу до прав та культурної самобутності.

2. Має бути стверджено демократичну і ефективну державність

Держава має стати тим інструментом, що на національному рівні має забезпечувати достойний рівень демократії.

3. Глобалізація повинна бути пронизана солідарністю.

Глобалізація має допомогти подолати нерівність як всередині країн, допомогти із нівелюванням класової нерівності, сприяти ліквідації бідності, як шляхом встановлення юридичної справедливості та рівності, так і шляхом забезпечення широкого спектру економічних гарантій.

4. Важливою є більша підзвітність перед людьми.

Державні та приватні суб'єкти повинні нести демократичну відповідальність за політику, яку вони проводять і дії, які вони реалізують. Наразі політична відповідальність заявила себе як неефективно сформований інститут, який потребує переосмислення.

З точки зору глобалізаційних процесів, які властиві Україні, «можна лише зазначити спрямування юридичної практики на поступове приведення правової системи у відповідність з міжнародними стандартами, насамперед-європейськими та спрямованістю правового регулювання на імплементацію загальноновизнаних норм та принципів міжнародного права» [2].

Щодо доктринальних положень, 3 березня 2016 року на загальних зборах Національної академії правових наук України були затверджені Приоритетні напрями розвитку юридичної науки на 2016-2020 рр.

В цих положеннях не важко простежити глобалізаційні ідеї, зокрема такі, як впровадження єдиних правових механізмів забезпечення і захисту прав людини, розв'язання та пропозиції нових поглядів щодо проблеми адаптації до європейського права, детальне вивчення приватно-правових засад функціонування громадянського суспільства під час євроінтеграційних процесів, правової охорони нових винаходів, інформації, міжнародного права та охорони глобалізованого суспільства [6].

Отже, на завершення варто зазначити наявність суперечливої позиції щодо глобалізації в суспільстві. Негативній оцінці також піддаються й успіхи в цій царині суспільних відносин. Однією з найбільших проблем варто вважати насамперед орієнтацію на економічну глобалізацію, а не на правове забезпечення прав людини та уніфікацію юридичних доктринальних підходів, що, здається, суттєво стримує суспільний розвиток загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Репа Андрій. Мода на глобалізацію. «Дзеркало тижня». Київ, № 4 (633).
2. Юськів Б. М. Глобалізація і трудова міграція в Європі: монографія. Рівне: видавець О. М. Зень, 2009. 476 с.
3. Shapiro, Martin (1993) "The Globalization of Law," Indiana Journal of Global Legal Studies: Vol. 1: Iss. 1 , Article 3.
4. See generally E. Paasivirta, Internationalization and Stabilization of Contracts Versus State Sovereignty, 60 BRIT. Y. B. INT'L L. 315 (1989); A. Briggs, The Formation of International Contracts,
5. 1990 M. Greenberg, International Contracts: Problems of Drafting and Interpreting, and the Need for Uniform Judicial Approaches 121 s.
6. <http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/strategiya.pdf>

НЕОБІДНІСТЬ ЦІЛІСНОГО СПРИЙНЯТТЯ СВІТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Софія Гальчинська,

студентка ЮРД-26

Науковий керівник: д.філос. н., проф. М. Братасюк

Світогляд – це складна система уявлень та поглядів людини про світ, які визначають її ставлення до певних об'єктивних явищ, встановлюють її життєву позицію та формують її цінності. Це категорія, за допомогою якої можна відтворити співвідношення «людина-світ». Формування загальної картини світу не єдина ознака світогляду. Він надає ресурсність людині задля ідентифікації себе у світі. Це означає, що ми не тільки внутрішньо визначаємо для себе певні постулати нашого життя, а й накладаємо їх на дійсність, яка нас оточує і намагаємось взаємодіяти з нею.

Світогляд - це доволі багатогранне поняття, для його кращого розуміння варто розкрити його складові. Людина сприймає світ через певні форми осягнення: переконання, знання, цінності, почуття. Це компонентна структура світогляду. Через неї людина самоусвідомлює себе у взаємодії з світом. Важливими елементами світогляду є: світовідчуття (певна чуттєво-емоційна форма сприйняття світу, це духовний стан людини у її ставленні до світу в притаманній їй манері: нейтральній, песимістичній, оптимістичній), світосприйняття (знання й просторово-часові уявлення про світ, які дають у результаті цілісний образ світу); світорозуміння (певний синтез абстрактного мислення і теоретичного пізнання, що надає образу світу певних рис, що пояснюють його), світовідношення як ціннісно-практичний вимір світоглядного знання.

В історичному розрізі світогляд розвивався доволі послідовно. Спершу люди склали первісно-родове суспільство, яке потребувало картини цілісного світу, де людина і світ нерозривні, не існувало чіткого розмежування свідомості і реальності, мислення і мови. Наступним етапом був релігійний світогляд, що давав розмежування видимого і невидимого світу у співіснуванні з посередником Богом. Філософський світогляд з'являється тоді, коли людина відчуває потребу у поясненні навколишньої дійсності, визначенні місця людини у світі. В її основу покладені об'єктивно істинні знання.

Таким чином, основою світогляду є не лише вищезазначені концептуальні системи, але й духовне сприйняття світу людьми та окремими групами людей, що занурені в конкретні історично-культурні та технологічно-цивілізаційні буттєві реалії.

Ми живемо в епоху динамічних змін. Нашому світу притаманні швидкі політичні, економічні, соціальні перетворення. Глобалізація створює широкомасштабні перевороти дійсності, до яких необхідно пристосовуватися. Це прямо впливає на формування світогляду сучасних людей. Відповідно глобалізація стає каталізатором розвитку світогляду людей на події, що відбуваються навколо них.

Світогляд є водночас загальнолюдським і унікальним. Людина спирається на певний власний досвід, користуючись теоретичними знаннями. Як зазначалось раніше, для світогляду в глобалізованому світі притаманний стрімкий розвиток.

Проблему вирішення світогляду ми можемо розглядати за допомогою діалектики, що є своєрідним методом вирішення даної проблематики, а саме закону єдності і боротьби протилежностей. Цей закон відображає джерело розвитку. Як зазначав В.Лисий: «Протилежність це таке відношення двох сторін, коли кожна з них визначається іншою, і тому кожна з них є моментом їх загального співвідношення. І в той же час кожна зі сторін визначена сама собою і тому є самостійною. Суперечність же є таке відношення двох сторін, коли кожна з них в своїй самостійності містить другу і, таким чином, самостійність обох виявляється виключаючою. Вони відносні, тобто кожна з них має сенс тільки щодо другої».

Не існує єдності протилежностей без їх боротьби, як і, навпаки, боротьби без їх єдності. Єдність і боротьба протилежностей підпадають під дію, знову ж таки, діалектичної суперечності» [2.с.7].

Світогляд в даній концепції постає перед нами взаємопроникаючим і

взаємовиключаючим поняттям, яке не може існувати одне без одного та розглядати його можливо тільки одночасно.

Світ в цілому являє собою єдність і, таким чином, єдність людини і світу. «На думку М. Булатова, цей аспект питання полягає в наступному: «Світогляд – система поглядів на світ в цілому, яка у вигляді основних компонентів охоплює людину та її оточення. Тому головний предмет світогляду – відношення людини до світу, у подвійному значенні – об'єктивному і суб'єктивному» [2,с.2].

Відповідно об'єктивне співвідношення - це пізнання, теоретичне освоєння людиною світу, а суб'єктивне – це діяльність, практичне освоєння людиною світу.

Отже, єдність людини і світу полягає в духовно-практичному баченні світу людиною.

Світогляд у глобальному світі - це спосіб бачення цього світу. Світ тут представляється, як одне ціле, а людина в ньому як взаємопов'язана система, існує нерозривно і повинна відчувати відповідальність за свої дії у світі. В. Вернадський зазначав, що людина як "житель планети": "повинна - мислити і діяти в новому аспекті, не тільки в аспекті окремої особистості, сім'ї або роду, держав або їх спілок, але й у планетному аспекті. Вона, як і все живе, може мислити і діяти в планетному аспекті тільки в області життя - у біосфері, у визначеній земній оболонці з якою вона нерозривно, закономірно зв'язана і піти з якої не може. Її існування є її функція. Вона несе її з собою всюди [1.с.28]. Хоча В.Вернадський і не вводив термін «глобалізація», проте доволі чітко окреслив суть даного поняття.

На сьогоднішній день відбувається глобалізація науки, знань, світогляду, люди повинні не лише мислити глобально і діяти локально, а й спрямовувати результат на досягнення глобальних цілей. У глобальному світогляді завжди світ постає як єдине ціле. Єдність проявляється у відношенні людини і світу, їхнього взаємопроникнення, а боротьба у протилежності об'єктивного і суб'єктивного значень як взаємовиключення. Глобальний світогляд безумовно є взаємопроникаючим. Світ – єдиний, люди, які живуть у ньому, повинні осмислювати його повністю, системно, цілісно, а не частково, фрагментарно . Це дозволить побачити вирішення багатьох глобальних проблем, які постали перед людиною уже сьогодні, і жити відповідально.

Список використаної літератури:

- 1.Вернадський В.І. Наукова думка як планетне явище. М., 1991. С. 28.
2. Лисий В.П. Світоглядні проблеми та методи їх вирішення .2011. С.7, 2 URL: http://old.filos.lnu.edu.ua/bulletin_philosophy/ua/docs/visnyk01/articles/lysyi.pdf

МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ТА СПОСОБИ МІНІМІЗАЦІЇ НАСИЛЬСТВА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

*Марта Парасюк,
студентка ЮРД-26*

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Буремне ХХІ-е століття – це особливий етап розвитку людства, який серед іншого відзначиться такою злободенною проблемою як поширення насильства. Причиною цьому є не лише пропагована «ідеологія ненависті» на міждержавному рівні, а й насильство, від якого страждають окремі люди щодня, тому що є дітьми, з якими поводяться погано, жінками, яким наносять ушкодження їх партнери, людьми похилого віку чи з інвалідністю, з

яких знуцаються їх опікуни тощо. Такий перелік можна продовжити. Але головна проблема в тому, що цей вид насильницької поведінки уже передається у спадщину, бо народжуючись від жертви насилля, нащадки отримують «генетичний код страху». Ті, ж хто походять від насильників, отримують свої негативні риси та загальне суспільне несхвалення і тому також приречені на страждання.

2020 рік став значним викликом для усього людства. Думається, що пандемія мала б згуртувати людей, для того, щоб спільно побороти наслідки масового поширення захворювання. Однак, назовні вилілася інша проблема – взаємних стосунків між людьми. Найгірше те, що об'єктом ненависті стають у переважній більшості рідні та близькі люди. Правозахисники з таких розвинутих держав як Китай, Франція, Бразилія, Італія, Іспанія, Німеччина б'ють на сполох через зростання кількості домашнього насильства, жертвами якого стають в основному жінки та особи похилого віку. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш на своїй сторінці у Twitter заявив, що по мірі посилення економічного та соціального тиску та страху усі стають свідками жахливого глобального спалаху насильства в сім'ї. Через карантинні обмеження ці уразливі верстви населення дуже часто не мають змоги залишитися наодинці, щоб зателефонувати у поліцію та повідомити про вчиненні щодо них протиправні дії.

Феномен насильства не можливо викоринити, однак, слід не допустити його масове поширення, і це завдання як міжнародної спільноти, так і справа кожного окремого члена суспільства. Таким чином, варто прагнути до мінімізації насильницьких проявів, що все ж є також непростим завданням. Одним із перспективних напрямів сучасної філософії є дослідження проблем безпеки життя та гносеологічний аналіз агресії та насильства у сучасному суспільстві. Розроблення ефективних засобів загальної та спеціальної превенції насильства та обмеження сфер його поширення є важливим завданням, вирішення якого має міждисциплінарний характер. Результатом такого дослідження має стати теоретична модель динаміки впливу на насильство в сучасному світі. Науки, які вирішують питання протидії насильству намагаються цей процес розподілити в таких напрямках: загальносвітовий масштаб, державний рівень та індивідуальний рівень. У цій науковій розвідці буде приділено увагу загальним тенденціям щодо мінімізації насильства в світі.

Перше, що спадає на думку чи доцільними є насильницькі способи мінімізації насильства? Свідомий християнин одразу це заперечить, оскільки вище право судити належить Всевишньому, який у Судний день прийде у світ із такою місією. Однак, і в цьому аспекті слід апелювати до того, що у тексті Біблії є численні описи боротьби народів за своє самовизначення, свою територію, за право на свободу та релігію.

Прихильники соціальної філософії підтримують доцільність розмежування легітимного та нелегітимного насильства. В цьому контексті Н.М. Бойченко пише, що лише легітимне насильство є виправданим, його необхідність визнають усі члени суспільства. Таке насильство «потрібне і виправдане лише до тієї міри і за тих умов, поки воно захищає соціальні інститути, а не дії всупереч їх нормам і цінностям, наприклад – у егоїстичних інтересах окремої людини. Тоді таке насильство відразу втрачає свою легітимність, більше того, воно перестає бути інституційним і перетворюється на сваволю окремої людини чи людей» [1, с. 19].

Насильство як спосіб самозахисту від агресивних насильницьких дій, як спосіб їх припинення, визнається законним та виправданим. Національно-визвольні війни забезпечили інтереси не лише якоїсь окремої нації, але й спричинилися до захисту загальнолюдських прав та свобод. Яскравим прикладом в історії є розгром нацистів у Другій світовій війні, в результаті якої людство було врятоване від фашистського рабства.

То, можливо, все ж, в цьому контексті стверджувати, що одним із напрямів мінімізації насильства є вияв готовності дієво реагувати на прояв нелегального насильства засобами

адекватного та легального застосування сили. Конфліктуюча сторона, яка бачить перед собою гідного супротивника, відчувається певною мірою невпевнено аж до можливості припинення первинних проявів насильства та виключення його із можливого переліку об'єктів насильства.

В контексті мінімізації насильства не можна обмежуватися лише насильницьким способом, навіть якщо воно є легальним, надто важливо розглядати інші можливі способи. Далі можна поставити наступне питання, чи може людство обійтися без війн, тероризму, агресії тощо? Н.М. Бойченко пише, що «протидія насильству є не справою одинаків-Дон Кіхотів, але практично завжди має соціальний успіх як результат колективного або спільного діяльного спротиву, несхвалення або навіть превентивного недопущення насильства» [1, с. 22]. Таким чином, можна стверджувати, що питання про досягнення «загального миру» є складним, але вирішуваним. Історія – це процес постійних змін соціального буття, що має здатність перетворювати утопію у практичну реальність.

Відомий натураліст В.І. Вернадський писав, що людство здатне вижити, лише тоді, коли навчиться мислити космічними категоріями. Для цього кожен житель планети повинен мислити та діяти у новому аспекті, не лише в аспекті окремої особистості, сім'ї чи родини, держави чи співдружностей держав, алей у планетарному масштабі» [2, с. 25]. Варто погодитися із вченим у тому, що, чим ширше світорозуміння людини, тим важче їй погодитися на зовнішні нав'ювання їй ідеалів, ілюзій. І навпаки – чим примітивніший світогляд, тим сильніші зовнішні впливи, з якими людина самостійно боротися не зможе, а здатна приймати рішення лише під такими впливами. Такий характер поведінки є дуже характерним для терористів-смертників. Науковці, які вивчають цей феномен, стверджують, якщо людина не звикла думати самостійно, то із неї можна ліпити, як із пластиліну.

О.М. Костенко пише, що «джерелом будь-якого зла в суспільстві є люди, уражені «комплексом сваволі й ілюзій», тобто соціопати... Найефективнішим засобом для лікування соціопатії (тобто комплексу сваволі й ілюзій) є згідно із соціальним натуралізмом пристосування людини до законів соціальної природи» [3, с. 183]. Однак, терористами та соціопатами люди не народжуються. Негативними рисами обростає людина в конкретних соціальних умовах, які впливають на свідомість та поведінку індивідуумів, які ведуть протиправний спосіб життя, перебуваючи при цьому під впливом фальшивих теоретичних аргументів та політичних гасел. То, можливо, способи мінімізації насильства залежать від системи соціокультурних чинників, а також від того, чи мирне співіснування стане вищими законами не лише між членами суспільства, а й між цілими державами.

Визначенню ненасильницьких способів мінімізації насильства має передувати виявлення соціокультурного аспекту місця та ролі насильства в соціальній свідомості. В цьому контексті варто приділити увагу аналізу та усуненню соціальних та культурних умов та відповідних соціально-психологічних процесів, які породжують насильство. Насамперед насильство є наслідком складних умов життя у суспільстві, економічних проблем, політичних конфліктів, різного роду дискримінацій тощо. Окрім цих матеріальних складових, насильство породжують і психологічні чинники.

Моральним обов'язком кожної людини є протидіяти насильству. В цьому ж і є загальний сенс справедливості, яка спрямована проти егоїзму та покликана стримувати індивідів від заподіяння шкоди іншим членам суспільства. Свідомістю кожної людини має охоплюватися повага до прав інших людей, що виключає зазіхання на особистість, її життя та здоров'я, честь та гідність, недоторканість і свободу. Слід погодитися із тим, що «застосування сили не може бути нічийим привілеєм – воно може бути виправдане лише як виконання певної соціальної ролі: чи то йдеться про поліцейського, чи про лікаря, чи судді, чи про представника іншої професії, пов'язаної з примусовими заходами щодо інших людей» [1, с. 21].

Виходячи із того, що людина схильна до зловживання будь-яким благим началом, у тому числі і статусом «рівності», бельгійський антрополог П. Патфорт пропонує концепцію «Еквівалентності», суть якої зводиться до визнання та поваги до іншої сторони та готовність вести діалог. З цього приводу стверджується, що принциповим є бажання вирішувати конфлікт, не застосовуючи примус, а шляхом діалогу на паритетних засадах, головним чином через переконання, впливаючи на чуттєве сприйняття суб'єктів, для того щоб домогтися ненасильницької поведінки. Єдиними допустимими знаряддями впливу на противника стають обґрунтовані доводи з апеляцією не до зовнішніх, а до внутрішніх аргументів [4, с. 154].

У зв'язку з цим, щоб процес мінімізації насильства був успішним, державам необхідно невідкладними заходами реагувати та усувати причин, які формують в суспільстві почуття безвиході, втрату перспектив життєвого розвитку та реалізовувати надію на задоволення базових потреб людей. Усіма можливими методами та способами в кожній окремій державі треба підтримувати ідею нетерпимості до насильства самих громадян та осуджувати найменші прояви насильства. До цієї роботи необхідно активно залучати міжнародні спільноти, для того, щоб протидія насильству стала всесвітньою справою. Тотальні зусилля світової спільноти мають бути спрямовані на очевидні факти насильницьких дій на території держав, де ще жевріє тоталітаризм, хоч і навіть у завуальованій під демократію формі.

Уряди держав мають відігравати ключову роль в розробці ефективних та гуманітарних стратегій попередження насильства. У процесі формування соціально-економічних програм протидії насильству не варто уникати питань зайнятості, освіти, медичного обслуговування осіб, які відносяться до груп ризику, які часто стають жертвами насильства.

Починаючи із розробки у 1948 році в рамках ООН Білля про права людини, складовою якого є Загальна Декларація прав людини, міжнародна спільнота напрацювала значний масив міжнародних актів, предметом захисту яких є права усіх людей світу у різних сферах життя. Як уже зазначалося, XXI століття із новими викликами показує в деяких аспектах прогалини та зниження ефективності такого міжнародного захисту. Таким чином, думається, що навколо урядів сильних світових держав, які керуються демократичними принципами, мають об'єднатися інші держави для консолідованого оновлення норм міжнародного права щодо протидії насильству. У таких міжнародних договорах особливу увагу необхідно приділити заходам впливу щодо держав, в яких порушуються права людини. При побудові нових міжнародних стандартів співробітництво та партнерство є важливими засадами побудови ефективної системи міжнародного захисту. Заходи із попередження насильства мають базуватися на дотриманні принципів верховенства закону та прав людини, а також сприяти розвитку правосвідомості кожного окремого індивідуума.

Отже, насильство – це феномен, який супроводжує людство впродовж усієї історії його розвитку. З моральної точки зору насильство є формою зла. З огляду на це, думається, що для протидії насильству варто прикласти значних зусиль для того, щоб переконати людство у тому, що насильство не є закономірною особливістю розвитку світу. Діалектика протидії насильству залежить від різноманітних чинників, визначальними серед яких є рівень культури правосвідомості та моральної зрілості суспільства, усвідомлення необхідності вироблення нових підходів до міжнародного захисту основоположних прав та свобод людини, стан ефективності та авторитету права тощо. Однак, безапеляційним є той факт, що насильству необхідно протистояти консолідованими зусиллями держав, міжнародної спільноти, а також зусиллями науковців, практиків та кожного окремого члена суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бойченко Н.М. Філософське розуміння природи насильства. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2017. Вип. 12. С. 16-26. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/119076-256636-1-PB.pdf> (дата звернення: 23.11.2020).
2. Вернадский В.И. Размышления натуралиста: В 2 кн. / АН СССР. Ин-т истории естествознания и техники. Архив. М.: Наука, 1977. Кн. 2. Научная мысль как планетное явление. 191 с.
3. Костенко О.М. Соціопатична особа і концепція ексцесу у кримінології. У світлі соціального натуралізму (вибране): вибрані твори. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2020. 812 с.
4. Станкевич Л.П., Ушаков П.И. Социальный контекст взаимодействия насилия и ненасилия в процессе развития общества. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. Серия «Социальные науки». 2012. № 3(27). С. 151-155. URL: [http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik_soc/99990201_West_soc_2012_3\(27\)/24.pdf](http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik_soc/99990201_West_soc_2012_3(27)/24.pdf) (дата звернення: 27.11.2020).

ПРАВО І НАСИЛЬСТВО: ПРОТИСТОЯННЯ ЧИ ДРУЖНЄ СПІВІСНУВАННЯ? ПОГЛЯД З ПОЗИЦІЙ ЗАКОННИЦЬКОГО ТА ЮСНАТУРАЛІСТИЧНОГО ПІДХОДІВ

*Христина Вершкова,
студентка гр..ЮРД-26с*

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Співвідношення права й насильства й досі залишається предметом багатьох досліджень, оскільки думки науковців є досить полярними. Щоправда, більшість все ж схиляється до того, що право і насильство таки мають протистояти одне одному, адже на даний час світ прямує до мінімізації жорстокості та насильства, тому виправдовувати насильство правом і законом не зовсім підставно. А ті примусові засоби впливу, які можуть використовувати держави, лише забезпечують реалізацію правових норм і принципів за допомогою своїх правоохоронних установ і інститутів. Тобто, тим самим не заохочують, а скорочують ймовірне насильство і його можливі прояви.

Насильство і жорстоке поведіння – одна з ключових проблем 21 століття, котрі потребують розголосу. Статистика теж вельми невтішна – кожна п'ята жінка в Україні стикається чи стикалася з тією чи іншою формою насильства, а загалом у світі щороку помирають 1,4 мільйони людей через застосоване до них насильство. І одним із найдієвіших способів зупинити це є право. Саме тому, на мій погляд, ця тема є актуальною і такою, що варта бути дослідженою багатьма науковцями.

Якщо звернутися до історичних витоків, то можна помітити, що упродовж всього існування людства будь-яка владна система так чи інакше, тією чи іншою мірою, була заснована на акті чи навіть актах насильства, а сила занадто часто виступала не в якості останнього, а в якості першого і вирішального аргументу. Та, на щастя, на даний момент такі акти використовуються як крайні санкції і то з виховною метою.

Насильство є глобальною всесвітньою проблемою, яка щоденно завдає шкоди найціннішим благам людства – честі й гідності, здоров'ю та життю. Світовою громадськістю насильство визнано однією з найбільш розповсюджених у світі форм порушення прав людини. [6, с.120-125] Воно може проявлятися не лише як посягання на здоров'я та життя, а й бути прихованим, непомітним навіть для близьких жертви. Інколи, в силу певних обставин, вони змушені приховувати наслідки, аби вберегти себе і своїх рідних. Насильство може

набувати різних форм, як-от фізичне, економічне, домашнє тощо, але від цього не перестає нести в собі жорстокість та порушення людських основоположних прав.

Зокрема, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року визначає психологічне насильство як форму домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи[2].

Якщо звернутися до національного законодавства, то поняття «насильство» розкривається щоразу по-іншому в силу особливостей тієї чи іншої галузі права. Наприклад, у Цивільному кодексі України його ототожнюють із тиском, в Кримінальному кодексі вживають при конструюванні норм про обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, а у Кодексі про адміністративні правопорушення – лише як причину встановлення відповідальності за насильство в сім'ї [4, с.86-88].

А що ж тоді право? Як стверджує французький дослідник права Жан Луї Бержель, точного визначення поняття «право» дати абсолютно неможливо. Хтось передбачає під ним систему норм і принципів, встановлених чи санкціонованих державою, хтось – соціальний регулятор суспільних відносин, а хтось – сукупність загальнообов'язкових, формально визначених правил поведінки. Та єдине, що можна стверджувати напевно – це те, що право базується на свободі всіх і водночас окремо кожного індивіда, тому є таким необхідним та важливим у суспільному устрої.

Зупинення насильства – одне з найголовніших питань у світі загалом, зокрема і в Україні. І право використовують як засіб до його подолання. Як згадував Мендес Бота, генеральний доповідач з питань насильства над жінками, політичний координатор парламентської мережі «Жінки вільні від насильства»: «свобода від насильства – основне право людини».

Е.Яхязаде у своїх працях зауважував, що без подолання такого небезпечного явища як насильство неможливо створити умови для самореалізації людини, розвитку демократії, реалізації принципів рівних прав і можливостей кожного громадянина [6, с.120-125].

Позиції цих вчених знайшли законодавче закріплення в багатьох як міжнародних, так і національних актах. Зокрема, в Конституції України закріплено ст.3 те, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1].

Аналогічну позицію підтверджує і юснатуралізм. Уся соціальність людини є похідною від природного права. Природне ж право становить базу соціальної організації суспільства, і сама ця соціальна організація суспільства виникає як засіб забезпечення природного права людини. Тому будь-які замах на повноту її природного права в остаточному підсумку зумовлюють шкоду соціальній організації суспільства.

Важлива роль серед законодавчих актів належить прийнятому в 2015 році Законі України «Про національну поліцію», серед завдань якого міститься охорона прав і свобод людини та громадянина, а до основних повноважень відноситься вжиття всіх необхідних заходів для запобігання та припинення насилля.

Варто згадати і про Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насиллю». Цей Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [2].

Великого розголосу останнім часом набула Стамбульська Конвенція – доволі революційний документ, який «створює вичерпну законодавчу рамку та підхід до боротьби з насильством проти жінок» та сфокусований на запобіганні домашньому насильству, захисті постраждалих та провадженні судових справ над обвинувачуваними злочинцями. Конвенція може та має допомогти покращити як становище жінок, так і укріпити повагу до прав людини за умови ратифікації її в достатній кількості держав та виконанні її вимог.

Позитивним є і той факт, що Україна також ратифікувала Конвенцію ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Тобто, можна зробити висновок, що наша держава охоче імплементує міжнародні акти, що стосуються захисту прав людини, у національне законодавство, тим самим підтверджуючи свою позицію правової держави.

Якщо виходити з обох підходів, тобто із юснатуралістичного та законницького, то можна дійти висновку, що, все ж, право та насильство перебувають на даний момент на протилежних чашах терезів як ті, що взаємовиключають одне одного. Право використовується як засіб подолання можливих проявів насильства, виступає як шлях до його мінімізації та використання лише у виняткових випадках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.

Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. №5. С.35.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №40-41. С. 379

4. Лесько Н. В. Критерії відмежування поняття "насильство" від інших суміжних із ним понять. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. №5. С. 86–88.

5. Самбор М. Право як поняття та підходи до його розуміння *Юридичні науки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. №87. С. 59–63.

6. Яхязадє Е.М. Насильство в сім'ї : Міжнародний досвід та сучасні проблеми в Україні. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. : Серія «Юридичні науки»*. 2013. №2(5). С.120-125

ЛЮДИНА В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ. ЗНАЧИМІСТЬ ОБРАЗУ ЛЮДИНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРАВА

Валерія Шамрай

студентка гр. ЮРД-24

Науковий керівник: д.філос. н., проф. М.Братасюк

На питання, яка ж насправді людина — мудра вона чи ні, розумна чи нерозумна, добра чи зла, можна дати одну відповідь: людина різноманітна. У чому це полягає?

Перш за все, звичайно, це розум, технологічність, прагнення до свободи та творчості. І нова епоха інформаційної культури дозволяє розвивати цих чотири сутності людини для вдосконалення та посилення цих особливостей.

Вплив образу людини культури на розвиток світогляду здійснюється через формування певної цілісності знань про суспільство, наявність чітких поглядів та переконань, активну життєву позицію у суспільній діяльності і в індивідуальних вчинках.

Поняття «**інформаційна культура**», перш за все пов'язане з інформаційним аспектом життя людини. Сьогодні надзвичайно велика кількість інформації, що вимагає від людини уміння орієнтуватися у ній та не споживати бездумно те, що подають. Інакше вона не зможе адаптуватися до життя в нових умовах. Інформатизація стала однією з найважливіших рис сучасного суспільства. Будь-яка сфера діяльності певною мірою пов'язана з процесами отримання і передачі інформації для її практичного використання. В інформаційному суспільстві формується у певному значенні «**нова людина**», тобто змінюються її погляди на світ. І зараз сформований новий тип мислення, який виникає через звільнення від типової інтелектуальної роботи за допомогою нових інформаційних технологій.

В епоху інформатизації суспільства інформаційна культура є прагненням до усвідомлення **іншого способу життя** на основі застосування інформації, формування нової (інформаційної) картини світу, а також знаходження свого місця в цьому світі, що швидко змінюється. Варто зазначити, що інформація в сучасному суспільстві **швидко старіє**, що обумовлене швидким розвитком суспільства, науки, технологій, техніки та спілкування. Те, що зараз є важливим та має велику цінність, завтра вже може бути абсолютно знеціненим. Тому саме своєчасне засвоєння певних знань, навичок підвищує її актуальність.

Інформаційна культура **пов'язана з соціальною природою людини**. Вона є продуктом різноманітних творчих здібностей людини і виявляється в таких аспектах: у конкретних навичках з використання **технічних пристроїв** (від телефону до комп'ютера і соціальних мереж); в умінні знаходити інформацію у різних джерелах, вміти її переробляти та засвоювати; в умінні працювати з різною інформацією.

У такому суспільстві не розв'язується, а **загострюється проблема свободи людської особистості**. Жан Бодрийяр ввів поняття так званого “суспільства вистави”, яке за допомогою ЗМІ нав'язує особистості обмежений набір соціальних ролей. Вчинки, слова, думки, внутрішні переживання людини є всього лиш конструкцією, яка нав'язується системою. Інформація стає технологією, яку використовують для створення “масової людини”, яка позбувається своєї індивідуальності через маніпулювання.

С. Вейль переконливо проілюструвала: індивід переважає суспільство в спроможності мислити настільки, наскільки дещо переважає ніщо, адже спроможність мислити з'являється лише на рівні вільного розуму. Спільноти ж, на її переконання, не мислять взагалі, бо в цьому випадку можливості вільного розуму виявляються заблокованими, уярмленими тиском суспільством, його стереотипів і регламентацій [1, с. 26-27].

Ще одна небезпека інформатизації суспільства - соціальна реальність поступово **замінюється на віртуальну** – спрощений, штучний світ ілюзій. Людина втрачає почуття реальності, втрачає такі якості як чесність, ідеал, справедливість.

Крім того, інформаційна технологія веде до створення **інтелектуальних комп'ютерних систем**. Чи можуть комп'ютери замінити людський інтелект, чи призведе це до створення інтелекту більш потужного, ніж людський? Чи не означає комп'ютеризація та інформатизація суспільства і створення систем штучного інтелекту появи нової, машинної цивілізації, в якій розум, відчужений від людини, призведе до його історичної (хоча не обов'язково біологічної) загибелі? На це відповіді, звичайно, немає.

Також втрачається соціальна рівність, бо сучасне суспільство **поділяється на групи людей**, які або мають, або позбавлені доступу до інформації й контролю над нею. Соціальний статус тепер визначається рівнем освіченості людини, її здатністю перетворювати інформацію на знання, і цей **новий класовий поділ може стати набагато жорсткішим, ніж у попередні епохи**. Ось чому в усьому світі є необхідність вирішення

глобальної проблеми — вчасно підготувати суспільство до нових умов життя, а також до професійної діяльності людини в інформаційному середовищі, вміти захищатись від негативних впливів.

Проте інформаційна революція сприяє і змінам в країнах з ідеологічною чи соціально-економічною кризою. Завдяки тому, що люди не бажають і далі бути маріонетками, оскільки обізнані зі змінами в державі, світовому просторі, вони сприяють переворотам, які розраховані на здолання недбайливого ставлення до своїх прав, особистості, індивідуальної ініціативи, а за цим стоїть кожна окрема людина.

Зокрема, кожна епоха породжує новий образ людини, який має вплив на право і інформаційна епоха не виключення. Для різних правових епох багато різних людських характеристик виглядають типовими або суттєвими.

Насамперед, право складається з тих правил, якими люди керуються в їхньому спільному житті і які надають право на примус у випадку їх недотримання. Поступовий перехід до конституційної держави передбачає, що воля держави починає **включати волю народу**, і що закон знову знеособлений та колективізований. Зараз законодавство стосується не просто народних депутатів, а людей у цілому. І певний “образ людини” є орієнтиром для “образу права”. Т. Гоббс говорив, що людина є індивідом, який керується власними інтересами. А необхідність правопорядку, загальнообов’язкових для всіх правил, виникає під загрозою застосування насильства з боку інших індивідів.

Тобто, такому образу людини відповідає образ права, де правова реальність підмінена державними наказами, оскільки така людина потребує, скажу так, авторитарної опіки.

Якщо говорити про філософію Канта — це людина, **здатна стати самій собі господарем**. І така людина є моральною істотою, тому не потребує зовнішньої опіки.

Отже, тільки такий образ людини здатний легітимізувати право як основну цінність, що не зводиться до ніяких інших цінностей. У наш час право перестає бути політичним явищем, а стає персоналістичним. Право розширює орієнтацію на інтереси і потреби людей, оскільки, якщо воно не буде обслуговувати людину, то адаптація буде некомфортною. Право має служити людині, але це не означає, що має бути людиноцентризм і абсолютизація. Звичайно, що має бути баланс інтересів. І демократія - нове явище, яке сприяє розвитку права та збереженню цього балансу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко А. О. Феномен як атрибут суспільства і культури: дис. канд. філос. наук : 09.00.03 / Київ, 2016. 207 с.

ДЕРЖАВА ТА ЗАКОН ЯК ДЖЕРЕЛА АГРЕСІЇ ПРОТИ ЛЮДИНИ-ОСОБИСТОСТІ

*Анастасія Юрейко,
студентка гр.. ЮРД-25*

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Держава — організація політичної влади, що існує на певній соціальній базі, виступає як офіційний представник усього суспільства і забезпечує за допомогою спеціального апарату реалізацію своєї політики. Проте це визначення зовсім не розкриває суті даної проблематики. Слід виходити з того, яка це держава: демократична, тобто “функціонує” для людини(гуманістична) чи авторитарна, в якій людина “працює” на благо держави (анархічна).

Відповідно до ст. 1 Конституції України Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. В даному випадку нас цікавить правова держава і її особливості: теорія правової держави — це синтез концептуальних ідей та концепцій її природи, ознак, принципів, як демократичної, соціальної держави в якій панує право.(проте в даному контексті право не слід ототожнювати з законом, бо воно є гуманним, а закон може бути недемократичним). [3. с. 204]

Зі співставлення правової держави з природним правом випливає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю(ст. 3 Конституції України).

Щодо філософського аспекту, то тут чітко виражається *гуманістичне мислення*, яке знаходить своє втілення та вираження у юснатуралістичній (природно-правовій) парадигмі. В її основі лежить категорія природного права як принципів права, що стверджують загальнолюдські цінності: людину, її життя, невідчужувані природні права, справедливість, добро, рівність, свободу тощо. В контексті цієї парадигми мислення людина вважається найвищою цінністю і право в усіх формах буття покликане допомогти їй ствердити себе, відбутися у повній мірі. З позицій гуманістичного мислення нормативно-правовий акт – авторство держави, загальнообов'язковість виконання норм закону, охорона цього акту державою загалом не заперечуються, проте не вважаються основними смисловими характеристиками. Не вони роблять нормативний акт правовим явищем, а найперше правовий зміст. В цьому і полягає його цінність – нормативно-правовий (закон) акт не маніпулює людьми, а навпаки не дозволяє ними маніпулювати, стверджуючи гідність і взаємоповагу суб'єктів права як норму життя. На цьому рівні раціональності живий індивід стає альфою і омегою права, право в усіх можливих формах існує для нього, для задоволення його інтересів і потреб і іншої мети у нього бути не може.

Протилежним гуманістичному мисленню постає *раціоцентричне мислення*, яке сформовано в концепції легізму (школа законників). Згідно з легістським вченням, досконалим правителем може стати лише той, хто вивисує закон і державу над людиною, звичаями, традицією безвідносно до моралі та права. Норми законодавства в такому випадку стають засобами підкорення поведінки індивідів недемократичній владі. Принцип тотожності права та закону, що пронизує легістське праворозуміння, легітимізує будь-яке насильство влади над людиною, виправдовує узаконене неправу, в чому і полягає його негуманістична суть. Легізм у формі нормативізму є такою ідеологією і практикою, що успішно використовувався і нині може використовуватися недемократичними режимами, яким необхідний тотальний контроль за поведінкою індивідів [5] Звісно, тут мовиться про неправові законодавчі акти, тобто про акти, які змістовно не відповідають принципу правової рівності. «Норми чинного законодавства є власне правовими лише в тій мірі і остільки, оскільки в них присутній нормативно виражений і діє принцип формальної рівності і формальної свободи індивідів», – підкреслює В. Нерсисянц [7].

Саме це раціоцентричне мислення є байдужим до конкретної людини, воно заперечує її природні невідчужувані права, вивисує над нею державу, закон та його норми, здійснює підміну права законом, що втілює насильство влади над людиною, правової поведінки – нормативною, правовідносинами – законовідносинами, правову відповідальність – свавільно-законницькою, правопорушення – законопорушенням тощо. Свого апогею використання цього типу псевдоправового мислення, що трансформувалося в ірраціональне, набуло в радянську епоху, для якої характерним було тотальне невизнання природних прав людини і фізичне винищення десятків мільйонів людей. Тобто, тут ми маємо повну протилежність гуманістичному мисленню, яке вивисує людину над законом і навіть державою, а, отже, спрямоване на розвиток людини як особистості, не перешкоджаючи при цьому її розвитку.

Натомість раціоцентризм позбавлений гуманістичної суті і тому ставить людину як особистість на другий план, тим самим ставлячи в рамки ту чи іншу особу: встановлення заборон, обмеження прав індивіда. [2, с. 267]

Не можна не погодитися з думкою, що: «Раціоцентричне мислення, в кінцевому підсумку, утверджує монополізм держави, яка оголошує себе істиною в останній інстанції в усьому, включаючи і право. Цей монополізм логічно завершується тоталітаризмом» [2].

Хотілося б навести приклад недемократичних законів, які були прийняті законодавчою владою 16.01.2014 року, це так звані “диктаторські” закони, “ручні” закони, “драконівські” закони, “поліцейські” закони. Їх суть полягає в тому, що 6 січня 2014 року під час Революції Гідності парламент голосує підняттям рук за посилення відповідальності за участь в акціях протесту. Без обговорення, не використовуючи систему для голосування

Рада, «регіонали» голосують за збільшення покарання протестувальникам. Тексти законів стають доступними після голосування. За словами депутатів про процедуру прийняття і загалом їх суть це виглядало так:

- “Була спроба зупинити Майдан в недемократичний спосіб, тобто обмежити права і свободи громадян. І навіть серед так званої більшості Януковича у той час не вистачало голосів для цього. Тому вони (депутати) голосували руками. Незрозуміло, хто, яким чином піднімав чи не піднімав руку за ці закони”.

- “Усе, що вони тоді робили, було в хаосі. Ніхто не звертав увагу на процедуру. Як і загалом у парламенті того скликання не завжди звертали увагу на процедуру, а тим більше у критичні для тодішньої влади моменти”. [6]

В той же час ці закони порушували як особисті права людей, так і політичні, тому і були неправовими.

Отже, підсумовуючи вищезгадане можна зробити висновок, що держава та закон є джерелом агресії для людини-особистості в тому випадку, коли працюють, приймаються і реалізуються на засадах раціонізму, тобто це стосується переважно тоталітарно/авторитарних держави, які функціонують не на благо людини. Якщо брати до уваги мислення гуманістичне, зокрема, правову державу, яка робить людину найпершим пріоритетом, закріплює це законом/ппа/, таке мислення в сучасній Україні поки що не сформоване, оскільки приклад “диктаторських” закони, які мали на меті “встановити порядок” порушуючи при цьому людські права свідчить про те, що хоча й Конституція України змістовно доволі гуманістична, її норми не завжди дотримуються з боку державної влади. Влада не готова працювати відповідно до стандартів права, тому тут, на мій погляд, тут слід звернутись до громадянського суспільства, яке своїми діями (самоорганізацією/активністю) зав'яже в певній мірі руки органам державної влади щодо свавільного втручання і звуження прав і свобод людини і громадянина, а також прийнятті недемократичних законів. Тому я вважаю, що українцям нині необхідна нова філософія нормативного акту: нормативно-правовий акт має мислитися своєрідним партнерським договором, компромісом між народом та владою (виходячи з теорії держави як суспільного договору). Він має стверджувати та захищати універсальні цінності та основи життя, які органічно склалися віками і властиві українському народові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Шевцова А.В. Закон крізь призму основних типів праворозуміння
http://www.lsej.org.ua/3_2019/70.pdf
3. Лебедева О.В. Правова держава: поняття та принципи
<http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63838/42-Lebedeva.pdf?sequence=1>
4. Клімова Г.П. Концептуальні підходи до аналізу поняття « держава»-
file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%81%D1%96%D1%8F/Downloads/Vnyua_2015_2_18.pdf
5. В.В. Налуцишин В.В. Зародження філософсько-правових уявлень про соціальний контроль та його взаємозв'язок і правовим порядком у Стародавньому Китаї
file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%81%D1%96%D1%8F/Downloads/Nashp_2017_2_29.pdf

6. Громадське радіо: «Диктаторські закони», аби зупинити Майдан-
<https://hromadske.radio/publications/dyktators-ki-zakony-aby-zupynyty-maydan-iakyy-stosunok-do-nykh-maiut-portnov-lukash-ta-deputaty-novoi-rady>
7. Нерсисянц В.С. Філософія права. М.: НОРМА-ИНФРА. 1998. 695 с.

АПОЛОГІЯ ПОЗИТИВІЗМУ

Максим Боднарчук

студент ЮРД-26с

Науковий керівник: д.філос. н., проф. М.Братасюк

В сучасній юриспруденції важко не помітити тенденцію до “маргіналізації” концепції правового позитивізму. Ця «маргіналізація» зумовлена в значній мірі відродженням після Другої світової війни та поширенням ідей та цінностей природного права, яке їй часто протиставляється. В даній статті зроблено спробу захистити позитивістську теорію права, шляхом відтворення тих претензій, які їй часто висувуються, і дати на них відповідь. Обидва типи праворозуміння висвітлено в їх найбільш популярних формах.

1) Позитивізм не визнає основоположні права й свободи.

Тотальне нерозуміння даної теорії починається вже з самого початку та ще й з таких визначальних речей. Суть в тому, що юридичний позитивізм відкидає не основоположні права самі по собі, а метафізику, на якій вони ґрунтуються. Тобто, метафізику як нібито джерело таких прав. Проте з цього не випливає, що основоположні права взагалі не мають ніякого підґрунтя або джерела, і тому не заслуговують на існування, але про це пізніше. Позитивізм, зокрема і правовий, категорично відкидає будь-яку метафізику тому, що все, що може дати метафізика, це догадки або недоведені постулати, від яких вже можна спекулювати як завгодно. Будь-яка метафізична філософія є явищем суто на смак та вподобання кожної окремої людини, тобто, вона суб’єктивна. І здавалося б, тут немає нічого поганого, однак будь-яка метафізика завжди претендує на статус “єдино істинної”, тобто, об’єктивної. Тому кожний вважає за обов’язок “просвітити” інших і нав’язати свою, вже правильну, доктрину. І якщо філософії такий конфлікт додає певного вогню і видовищності, робить її цікавішою, то в сферу права він несе тільки хаос та непорозуміння. В свою чергу, позитивізм пропонує свій основний метод – емпіричний, що включає в себе спостереження,

вимірювання, порівняння, узагальнення, експеримент та навіть перевірку! Тим часом метафізичне знання є таким, що принципово не може бути доведене.. Знову ж таки, якщо для філософії використання суто емпіричного методу призводить до її зубожіння (сподіваюсь, емпірики на мене не образяться), то в сфері права це приносить лише порядок та порозуміння, адже є спільний та ще й реальний ґрунт для розмови. І наскільки б метафізична концепція не була популярна, вона все одно залишається лише красивою вигадкою, а позитивізм бере собі на озброєння лише реально існуючі речі, якими б непривабливими на перший погляд вони не здавалися. Адже справді: навіщо примножувати сутності без необхідності?

2) Позитивізм антигуманний.

Хоча й позитивістська теорія не декларує “об’єктивну” та втішну для всіх реальність, але і закликів вбивати та красти також не передбачає. Взагалі позитивізм чисто методологічно не може засуджувати або схвалювати ті чи інші ціннісні судження, адже другий його метод – дескриптивний. Це означає, що правова наука може лише описувати, але

не оцінювати речі на моральність чи людяність. Інакше це б суперечило емпіричному принципу, бо всякий гуманізм метафізичний. Нема ніякої “правильної” моралі, нема і єдиного тлумачення того, що таке “людина” і в чому її сутність; юснатуралізм як метафізика не тільки не ставить питання щодо відношення буття до людської сутності, а навіть заважає це зробити [1]. Отже, позитивізм морально-нейтральний, тому і антигуманним бути не може.

3) Позитивізмом виправдовують тоталітарні режими.

А єдністю нації виправдовують нацизм, соціальною справедливістю – розгромлені магазини, поширенням гуманізму – колоніальне рабство, бажанням допомоги – спробу нажитися. Так невже улюблений нами гуманізм деструктивний та, іронія долі, антигуманний!? Той факт, що річ можна використати в злих умислах, ще нічого не говорить про правильність такого використання, а тим більше про саму річ. Правильне використання – це використання речі за її призначенням, тобто заради чого вона була створена [2]. Наприклад, кухонний ніж можна використати як знаряддя вбивства (у Великій Британії це серйозна проблема), але призначення цього ножа в тому, щоб, наприклад, різати хліб або помідори. Так невже ми повинні заборонити та обмовлювати кухонні ножі за те, що вони попали в погані руки? Навпаки, правовий позитивізм в певній мірі обмежує владну сваволю, це пояснюється його останнім методом – аналітичним. Суть його полягає в логічному та лінгвістичному аналізі юридичних понять і текстів, що в свою чергу забезпечує стале й однозначне тлумачення правових норм. Тобто, протлумачити норму закону на чийсь користь стає неможливим (якщо таке і відбувається, то це якраз в обхід аналітичному методу).

4) Позитивіст – завжди етатист.

Джерелом права позитивісти вважають не природу, Бога чи будь-яку іншу метафізичну сутність, а цілком реальну державу. Державу я визначаю як найсильнішого суб'єкта в країні. Поняття “суб'єкт” охоплює собою не тільки одну особу як монарха, а всі державні та місцеві органи, які представленні однією або кількома об'єднаними політичними силами та їх прихильниками (демос, олігархи, військові тощо). Поняття “найсильніший” означає, що такий суб'єкт здатний примусити іншого суб'єкта підкоритися його волі (закону), погрожуючи інакше застосувати апарат примусу (такі відносини і є, власне, правопорядком). Поняття “країна” означає територію реального впливу такого суб'єкта. Тим не менш, визнання вищенаведеного ще не говорить нічого про те, в яких політичних координатах перебуває особа. Аналогічно визнання того факту, що надворі дощить, ще не говорить, про те, що людина любить дощ. Етатисти – це ті люди, які відстоюють думку, що держава повинна широко втручатися в економічне та соціальне життя. Етатизм, як і мінархізм чи анархізм, це не про факти, а про переконання (особливо анархісти визнають роль держави, інакше вони б так яро не боролися проти неї). За збігом обставин позитивіст, звісно, може виявитися етатистом, але з таким же успіхом він може виявитися мінархістом чи анархістом. Отже, позитивізм як напрям правової думки та етатизм як напрям соціологічної та політичної думки є просто непорівнюваними поняттями, адже не мають спільного роду, подібно, наприклад, поняттям “музика” та “запах”.

І, якщо я вже почав говорити про державу, то хочеться додати, що лише держава (це впливає з визначення) може забезпечити виконання припису. А хіба сутність будь-якого права полягає не в тому, що воно діє? В чому юридична значущість “нірвани”, яку обіцяє юснатуралізм? З цього впливає, що, якщо держава визнає основоположні права й свободи, то такі “природні” права автоматично перетворюються на позитивні, адже правом може бути лише те, що реально забезпечується.

5) Закон може бути несправедливим.

Як не дивно, але питання про справедливість також метафізичне. Я не стверджую, що справедливості не існує, я всього лиш кажу, що “справедливість” поняття суб'єктивне. Подібно монетці закон має дві сторони, і обидві сторони в однаковій мірі справедливі і несправедливі, - все залежить від того, хто і під яким кутом дивиться. При цьому це стосується не лише закону, а в принципі будь-якого явища. Тому теза номер п'ять хибна з причини того, що немає конвенціонального розуміння поняття “справедливість” (ніколи не

було й не буде); та не має ваги з причини того, що така теза тривіальна, тобто. не несе ніякої інформації подібно, наприклад, твердженню: м'яч може складатися з субстанції (причому все складається з субстанції).

б) *Позитивізм виключає будь-яку критику та проблему вдосконалення права, а таким чином протистоїть прогресу в цій сфері.*

Правовий позитивізм виключає не будь-яку критику права, а лише критику зі сторони абсолютної моралі, справедливості та гуманізму. Позитивісти також активно займаються проблемами вдосконалення правової системи, але зі сторони її доцільності, ефективності та користі. Отже, нічого проти прогресу права позитивізм не має.

7) *Позитивізм – це спосіб насильства та наруги над людиною.*

“Насильством” та “наругою” над людиною займається не наукова концепція, а законодавець. Правова наука займається не творенням права, а його вивченням, критикою та знаходженням способів його вдосконалення. Причому поняття “науковець” може частково збігатися з поняттям “законодавець” тільки тоді, коли останній, тобто, держава, його на це уповноважила, тобто, дала дозвіл на таку діяльність (формування правової системи). Отже, сьома теза – це ще одна гучна заява противників позитивізму, яка є доказом тільки їхнього повного невігластва у світлі даної проблематики.

8) *Нормативна сила права може забезпечуватися не тільки страхом перед апаратом примусу, але і повагою до закону як такого або власним інтересом.*

Перша правильна теза! Але проблема в тому, що позитивісти і не заперечують її... Санкції застосовуються лише в крайньому випадку, коли немає такої поваги, інтересу чи будь-яких інших чинників, які б змушували особу дотримуватися закону. Тобто, страх, звісно є способом забезпечення правопорядку, але далеко не єдиним.

Підсумовуючи, можна акцентувати, що ті претензії, які покликані доказати хибність позитивістської теорії права, розбиваються вщент об скелі логіки та здорового глузду. Ситуацію, яка склалася сьогодні в світі юриспруденції і взагалі, можна описати такими словами Ф. Ніцше: "фанатики мальовничі; людство воліє дивитись на рухи, ніж слухати докази..." [3, р.24].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме Проблема человека в западной философии. М., 1988.
2. Арістотель. Метафізика; Політика. Читанка з історії філософії: в 6-ти кн. — Кн. 1. Філософія стародавнього світу / Під ред. Г. І. Волинки; Український педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Кафедра філософії. К.: Довіра, 1992. 207 с.
3. Ніцше Фрідріх «Антихристиянин»; Самвидав. Львів, 2003. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://thales2002.narod.ru/antychrtext.html>

ЦІННІСНО-СМИСЛОВИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ

Софія Лучкевич

студентка гр.. ЮРД-25

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Правова традиція (або традиція у праві) є однією з найбільш складних для розуміння юридичних категорій. Вона є значно поширена в літературі, однак уявлення про її змістовне наповнення, форми її прояву, співвідношення з іншими правовими явищами залишається досить фрагментарним. Звісно, немає сумнів, що правова традиція посідає центральне місце у характеристиці права як цивілізаційного явища і складової культури певного соціуму. Зокрема, саме через категорію «традиція» можна дослідити вплив трьох головних чинників розвитку західного права: християнства, грецької філософії і римського приватного права.

Варто розпочати з того, що правовій системі, як і кожній соціальній системі, властива історичність. Історичність права означає не просто наявність правового минулого, на яке

спирається право сьогоднішнє або через яке ми можемо краще зрозуміти сучасний етап буття права. Наприклад, Еріх Фромм, описуючи зв'язки людини з її минулим, вказував, що «ми є минулим і можемо сказати: «Я — це те, чим я був». Так можна розуміти і право як продукт людських відносин. Правова система вбудована у свою історію і історію суспільства у цілому. Це не означає, що колись заданий вектор правового розвитку залишається сталим і не змінюється з плином часу, але дозволяє зробити висновок, що право живе і прогресує у своїй історії, спирається на досвід минулих поколінь (а точніше, розуміння цього досвіду), заперечуючи, перетворюючи, підтримуючи його.

Окрім того, важливим аспектом даної проблематики є потреба у розмежуванні правової традиції від правової культури. Тобто, правова традиція і правова культура є близькими категоріями, які відображають сучасний стан правової системи як підсумок поступового накопичення правового досвіду у суспільстві. Але, якщо культура відображає сам цей стан розвитку, то традиція дає уявлення про шляхи і джерела формування цього стану. Іншими словами, якщо культура відповідає на питання «що?» (правова система у своєму особливому способі існування), то правова традиція відповідає на питання «як?» або «чому?» цей спосіб існування є саме таким [1].

Очевидно, що доля ідеї права в українській культурі не була простою. З одного боку, в історії соціально-філософської і політичної думки можна виявити певний інтерес до теми права, зокрема, у формі обґрунтування права українського народу на політичну, економічну і культурну незалежність, з другого – немає послідовної систематичної розробки цієї теми.

З огляду на це, історія досліджень української правової традиції є досить складною та суперечливою. Можна виділити три позиції щодо оцінки значення правової традиції українського народу [2]

По-перше, це повне заперечення існування власної правової традиції українського народу. Тобто, відсутність особливостей національного правового розвитку та унікальної лінії розвитку від однієї правової системи до наступної.

По-друге, визнання наявності історично та об'єктивно зумовленої унікальної правової традиції, але з наступним запереченням її цінності.

По-третє, те, що правова традиція українського народу є потужним та визначальним чинником еволюції та функціонування правової системи українського народу.

Безумовно, понад тисячолітня українська правова традиція є виразно природно-правовою, а в контексті природно-правової парадигми загальнолюдські цінності завжди були невід'ємними від права. Науковці зазначають, що «цінності природного права є універсальними й мають абсолютний характер, і це є чи не найважливішою їх особливістю. Універсальність їх полягає в тому, що вони поширюються на всіх, незалежно від будь-яких ознак соціального, національного, професійного тощо плану»[2].

Варто зауважити, що українці завжди намагалися гармонійно співіснувати з природою та жити відповідно «до природи речей». Вже в правовій традиції княжої України велике місце посідає звичаєве право, яке органічно вбирає в себе моральні цінності та принципи. На цих принципах і цінностях ґрунтувалася «Руська Правда» кодифікований акт позитивного права.

Також, такі давньоруські мислителі, як літописець Нестор, митрополит Іларіон, порушують проблему справедливого суду і справедливої влади, рівності православних народів, їхніх природних прав на свою землю та віру тощо. У трактаті Іларіона відображена ідея рівності людей загалом: «... всі люди народжуються рівними та вільними у своїй людській гідності та правах». Такі цінності, як відповідальність, обов'язок перед народом і майбутніми поколіннями, стверджуються у творчості Нестора.

Загалом майже усі мислителі княжої України виразно пов'язували право з низкою загальнолюдських цінностей, «обґрунтовували принцип справедливих відносин між людьми й державною владою, ідею свободи, волі та князя й підданих, проблему спільного блага в політико-правовому житті, передумов законності й беззаконня тощо» [2].

Щодо української природно-правової думки наступної епохи, яку науковці називають першим українським Відродженням, то вона продовжує розвивати ціннісний підхід у праві.

Зокрема, відстоювання ідеї цінності особистих прав людини, їх значення для людського буття віднаходимо у творах П. Русина, Ю. Дрогобича (XV ст.). У цей період набуває значущості також ідея природної рівності людей.

Українська правова культура барокової епохи представлена такими мислителями, як П. Могила, Д. Туптало, Г. Кониський, С. Яворський та інші. Завдяки їхній творчості в українському правовому просторі право все більше пов'язується з такими цінностями, як людська гідність, справедливість, свобода, добро, істина, добросовісність тощо. Особливістю філософсько-правової думки того часу є те, що право трактувалось як юридизована мораль. Наприклад, професори Києво-Могилянської академії правові погляди викладали у курсах з етики, головним посилом яких є потреба в примноженні людиною добра на землі, що дає змогу реалізувати себе як повноцінну особистість. Такі гуманістичні ідеї сприяли ствердженню морально-правової свідомості в тогочасній Україні.

Філософію правових цінностей розвинуто в Конституції Пилипа Орлика, яку пронизує концепція «справедливого права»: «Козаки мають за собою право людське й природне» [3]. Цьому правовому актові властиве ствердження цінності природно-правових регуляторів суспільного життя, природних прав людини й народу: на рідну землю, віру, права і звичаї, приватну власність, національну ідентичність тощо. Стверджуючи такі цінності, як природні права людини та народу, Конституція акцентувала на цінностях справедливості, демократизму, відновленні «усілякого природного права і рівності», захисті свободи (вольності) та рівності перед законом і судом.

У свою чергу, Григорій Сковорода теж присвятив свою філософію людині, прагнучи вказати їй шлях до гармонії зі світом. Невипадково він вважав, що воля для людини є особливою цінністю. Він закликав українців жити «спорідненим життям», бути разом «з-родом», «з-народом», тобто жити відповідно до звичаїв і традицій козацького народу.

Підсумовуючи все вищесказане, звісно, ми рухаємось вперед, і традиції та звичаї (зокрема правові) не стоять на місці і змінюються з плином часу. Однак, цінність національної правової традиції українського народу визначається потребою народу у праві, що є очевидним, зважаючи на багатовікову боротьбу українців за краще життя та вільний вибір свого майбутнього. Безперечно, філософія цінностей розвивалася в руслі природно-правової парадигми, що бере свою тяглість ще з часів княжої України. Зокрема, українські мислителі звертають увагу на такі ціннісні виміри права, як можливість забезпечити право народу на свою територію, віру, мову, повагу до його національної гідності й гідності людської, право на особисту й національну ідентичність; виокремлюють такі базові правові права, як: справедливість, свобода, рівність, спільне благо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вовк Д. «Правова традиція: розуміння у контексті співвідношення з правовою системою і правовою культурою» [Електронний ресурс] Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2448/1/Vovk_42.pdf
2. Лобода Ю. «Правові традиції українського народу як соціальної цінності: до питання про засади комплексного дослідження» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v40/10.pdf>
3. Конституція Пилипа Орлика [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>

НЕОБХІДНІСТЬ ГЛИБИННИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗМІН В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОЗНАВСТВІ

Діана Криворучко,

студентка гр.. ЮРД-2Б

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Дана тема є актуальною завжди і була у будь-який час. Інтелект — це те, з чим ми народжуємося, набуваємо, вдосконалюємо. Частина розуму, яка відповідає за обробку інформації, абстрактне мислення, винахідницьку діяльність і прийняття рішень. Також існують споріднені поняття «інтелектуальний апарат» і «інтелектуальний потенціал». Згідно з іншим означенням, інтелект це інформаційний потенціал знань конкретної особистості, отриманий в результаті функціонування свідомості, мислення та розуму людини. По відношенню до суспільства використовуються терміни: «інтелект планети», «інтелект нації», «інтелект країни», «інтелект установи» та інші [8, с. 5.] Мета даної наукової роботи є спроба розібратися в інтелекті нації і зрозуміти, що потрібно змінювати за для вдосконалення правового розуміння, права загалом.

Інтелект вирішує конкретні проблеми, розум же дозволяє узагальнити досвід і застосувати рішення одних задач у вирішенні інших. Інтелект нації впливає на розуміння права, напрями розвитку правознавства [8]. З часом все змінюється і потрібно рухатися у потрібному напрямку, щоб зрозуміти зміни. Вплив інтелектуальної традиції на право є настільки значним, що від нього залежить специфіка розвитку правової системи загалом. Основним елементом права є людина. Від цього починається правова держава. Україна на даному етапі прямує до демократії, де людина мислиться найвищою цінністю. За даними досліджень 4-х міст, 40% населення зіткнулися з проблемами правового розуміння.

Переважна більшість проблем правового характеру, про які розповіли респонденти, спричинили різні небажані наслідки, такі як фінансові збитки (62% проблем), стрес (49%), погіршення здоров'я або травму (23%), втрату впевненості або страх (9%) . Тільки 14% від названих проблем не мали суттєвих наслідків [4]. Чому це стається? Потрібно змінювати інтелектуальне виховання українців. Ми повинні змінювати установи, які надають нам інформацію, ставлення людей до людей, які намагаються отримати правову допомогу. Усвідомлювати, що починається усе з нас. Україна має все, щоб бути на високому рівні розвитку: 1-ше місце по території в Європі 603 623 кв.км, 10-е місце в світі за запасами титанових руд; 2-е місце в світі за розвіданими запасами марганцевих руд (2,3 млрд тонн або 12% від світових запасів); 2-е місце в світі за запасами залізних руд (30 млрд. Т); 4-е місце в світі за запасами калію (Стебницьке родовище); 2-е місце в Європі за запасами ртутних руд; 3-е місце в Європі (13-е в світі) за запасами сланцевого газу (22 трлн м.куб); 7-е місце в світі за запасами вугілля (33,9 млрд тонн); 4-е місце в світі на ринку будівництва ракет-носіїв і їх комерційного використання для виведення на орбіту корисних вантажів [6, с.1] тощо. Тобто, у нас чимало ресурсів для гідного рівня життя, ми маємо все для правової держави.

Щоб відбулися інтелектуальні зміни в правознавстві, населення має зрозуміти, що ми маємо все для розвитку і потрібно навчити використовувати ресурси. Потрібно розвивати патріотизм, а він потрібний для правового інтелекту, якого нам бракує; що громадяни України потрібні для власної держави, що тут люди стануть щасливі, коли будуть реалізовувати свої плани. Грунтовніше вивчати історію. Це вже інший аспект. Територія України відноситься до найперших вогнищ цивілізації та містобудування, вона входить первісний ареал приручення коня, винаходу колеса та освоєння перших металів людством. Без знання історії, ми не будемо розуміти в якому напрямку рухатися, а цей напрямок є для нас важливим. Потрібно заповнювати прогалини з історії. Психолог Джеймс Флін у своїй статті зазначає: "Усе, що потрібно, – це люди поза історією, які живуть у пузирі сьогодення. Створюючи цей пузир, уряд і засоби масової інформації можуть робити з цими людьми все, що завгодно". Третій аспект — це розвивати правову компетенцію громадян. Так, потрібно розширювати кругозір. Інтелектуальний розвиток породжує правові зміни. У нас є дуже добре база, яка дозволяє сучасним українцям відроджувати, вдосконалювати, збагачувати державу. Це має сприяти правовому розвитку.

Правознавство — це наука, основою якої є визначення ролі права і його місця в житті людини та суспільства. Основним завданням є: створення умов для реалізації прав і свобод людини і громадянина, ефективне використання людського потенціалу. Україна поки що не є правовою державою, вона не створює в повній мірі потрібні умови для виконання прав і свобод громадянина. Для побудови правової держави, необхідні люди, які керують чесно,

працюють на користь народу. В Європі громадяни знають свої права, знають, що є захист зі сторони країни, чітко прописано куди звертатись. Там, виховують дітей змалку, що таке право і як його використовувати. В Україні за даними досліджень 50 % не знають своїх прав, і не знають куди звертатись. Зміна мислення населення є ключовим моментом. Будь-яка держава, яка має на меті відбутися як правову, має розуміти, що це має бути єдність інтелектуальна, розумова. Якщо у людей буде сучасне розуміння права, застосування його у житті відповідно до стандартів, то це зумовить позитивні наслідки. Потрібно змінювати мислення людей, які народилися в радянську епоху, бо це люди, які невпевнені в собі, які бояться говорити, не подолали страху перед життям.

Ще одна проблема - це корупція, яка згубно впливає на наше право розуміння, правовий розвиток загалом. У статті Максима Грищука зазначено: “Сталість демократичного розвитку нашої держави значною мірою залежить від втілення принципів законності та справедливості, неухильного додержання всіма державними службовцями букви закону, подолання випадків незаконного одержання посадовими особами матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг. Корупція, яка набула в Україні системного характеру, підриває довіру громадськості до діяльності державних службовців, згубно впливає на економічний та політичний розвиток, становить реальну загрозу національній безпеці більшості країн світу”[9] Корупція як явище певним чином породжує занепад суспільної моралі, бо людина вважає, що, якщо має гроші, то вона може вирішити питання будь-якої складності, а в деяких випадках відкупитись від відповідальності. А людина, яка немає грошей, не може захистити свої права. Це викликає невдоволення, суспільний безлад і несправедливість.” Так, люди перестають розуміти свої права. Влада має дати зрозуміти, що право на боці громадян. У радянські часи була відсутність нормальної правової системи, неосвіченість верств населення, і наслідки, ми бачимо зараз. Щоб корупції ставало менше потрібно створити гідні заробітні плати, розвивати свідомість і змінювати погляди на право.

У міру того як людина дорослішає і починає мислити самостійно, вплив батьків на її інтелект поступово нівелюється. Ваш генетичний потенціал починає визначати інтелектуальний розвиток. Це не означає, однак, що родина не відіграє жодної ролі в цьому процесі. Звичайно, важливо, до якої школи батьки змогли вас відправити або чи купують вони багато книжок. Випадкові події вашого життя також можуть відбитися на інтелекті.

Тобто, потрібно доповнювати цих людей новими поглядами на правовий світ. На мою думку, якби було правильне інтелектуальне виховання, правове, на Сході би не почалася війна, якби влада була більше зацікавлена в перетворенні держави в дійсно самостійну, правову державу. Для змін потрібні свіжі правильні, думки, які треба вкорінювати вже. Щоб люди починали забувати про попередній період, де не було права, не було правди. Потрібно розірвати ланцюг недовіри один до одного, треба плекати повагу та гідність до самого себе.

Підсумовуючи вище сказане, можна дійти до висновку, що зміни в інтелекті є важливим у правовому вихованні громадян. Школа має вчити, що ми маємо права, що вони невід’ємні від людини, що ми маємо право на правовий захист. Тоді наступні покоління будуть мати сучасні погляди на розвиток правової держави. Інтелект можна розвивати упродовж життя, у будь-який період. Це не обсяг знань, накопичених людиною, а вміння використовувати знання та правильно аналізувати. Цього нам бракує. Потрібно підвищувати компетенцію осіб, які працюють в праві. Але люди мають захотіти змін. Треба хотіти наповнювати інтелект новими знаннями, бути зацікавленими в інформації, тримати руку на пульсі планети, не відставати. Щоб стати хорошим фахівцем, потрібно розвивати і емоційний інтелект. Зараз проводиться реформи, влада стає ближчою до громадян. Але все ж люди стикаються з незахищеністю, порушуються їх права, закріплені в Конституції України, є певна корупція в установах. Цю ситуацію потрібно покращувати завдяки правовій освіті, яка має стати важливим завданням для державної влади і громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Братасюк В. М. Право як форма прояву інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романо-германської правової сім'ї). Автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.12 – філософія права. Київ, 2005. 208 с
2. Братасюк М, Росоляк О. Розширення та збагачення смислового поля права як шлях творення правового суспільства. Режим доступу:
http://library.tneu.edu.ua/images/stories/naukovi%20zhurnaly/aktualni%20problemy%20pravoznavstva/2020/2_2020.pdf 2020. ст.7
3. Робсон Д. “Що визначає наш інтелект?”. Режим доступу:
https://www.bbc.com/ukrainian/vert_fut/2016/10/161010_vert_fut_our_iqs_have_never_been_higher_vp 2016 (стаття)
4. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ ТА ПОТРЕБ В УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДАХ у Херсоні (Херсонська область), Сєвєродонецьку (Луганська область), Жовтих Водах (Дніпропетровська область) та Соснівці (Львівська область) Режим доступу:
[ehhttps://ldn.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Ukraine-justice-needs-2018](https://ldn.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Ukraine-justice-needs-2018).
5. Збірник наукових праць Юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету у співпраці з НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Режим доступу:
http://library.tneu.edu.ua/images/stories/naukovi%20zhurnaly/aktualni%20problemy%20pravoznavstva/2020/2_2020.pdf випуск 1, 2020. ст. 207
6. Сербин Є. “Чорноземи, інтелект, корисні копалини - чому Україна так бідно живе із найбагатшими ресурсами в Європі”. Режим доступу: (<https://chronicle.znaj.ua/321318-chornozemi-intelekt-korisni-kopalini-chomu-ukrajina-tak-bidno-zhive-iz-naybagatshimi-resursami-v-evropi>) 2020. ст 1
7. Інтелект. Режим доступу:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82> (стаття)
8. Гришук М. Передумови виникнення та протидії корупції: історико-правові аспекти. Режим доступу:
2020;http://library.tneu.edu.ua/images/stories/naukovi%20zhurnaly/aktualni%20problemy%20pravoznavstva/2020/2_2020.pdf випуск 2. 2020 ст. 8
9. Правознавство — це одна з найважливіших суспільних наук. Режим доступу:
https://prezi.com/qbthsw_lyzsc/presentation/2013/ презентація

СУЧАСНЕ ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ПРАВОВОГО РЕФОРМУВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Орест Гребень,

студент гр.. ЮРД-25

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Мислення є процесом пізнання. Здається очевидним, що без пізнання людиною соціальних явищ їхня зміна є неможливою. Тим більше, якщо йдеться про правову реформу, яка є повільною, обдуманною, зваженою та широко обговореною в суспільстві зміною цілої правової системи.

Правова система України, яка включає в себе, як національне, так і міжнародне право, в даному випадку не може сприйматись у своєму широкому значенні, адже міжнародне право характеризується згодою різних суб'єктів-держав і ніяк не може залежати від волі одного з них окремо. Коректніше, на мою думку, говорити про необхідну зміну українського законодавства, створення або ж запозичення на національному рівні нових форм та джерел права. Адже саме український народ є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади відповідно до нашої Конституції. Тому тільки від нього залежить, яким у майбутньому буде наше право.

Для чого необхідне правове реформування? Це питання напевно поставить будь-який обиватель, який очікує лише швидких, ефективних і безпосередніх позитивних змін у своєму

добробуті, і очікує він їх зазвичай саме від держави. Правова реформа є доволі складним і, найважливіше, довгим процесом, саме ж слово "реформа" і позначає певну протяжність в часі, яка необхідна для проведення певних змін. Створення якісних законопроектів, обговорення необхідних змін у громадянському суспільстві, залучення до вдосконалення проектів вузькогалузевих експертів та представників відповідних міжнародних організацій,

системний аналіз чинного законодавства у відповідній сфері, без якого неможливо буде уникнути колізій норм права, - всі ці етапи є необхідними для проведення якісної правової реформи.

Чому тоді не "революція"? Більшість людей схильні оперувати таким терміном і вважають, що він уможливить пропуск усіх "непотрібних" та "бюрократичних" стадій, які відділяють народ від омріяного багатства й процвітання. Проте словосполучення "правова революція" видається швидше оксюмороном, ніж раціональним планом дій. Неможлива безпідставна й швидка зміна законодавства, а тим більше всієї системи права. Такий правовий волюнтаризм у кращому випадку буде просто неефективний, у гіршому ж поставить під загрозу нормальне існування тих суспільних відносин, які право мало б врегулювати чи поставити під охорону від злочинних посягань.

Право, яке захищає суб'єктивні права, свободи та законні інтереси людини й громадянина повинно відповідати розвитку суспільства на конкретному етапі історії. Важливо врахувати, що невідповідність життєвих реалій та правових норм суттєво ускладнює реалізацію останніх. Тому, на мою думку, необгрунтованою буде імплементація одних правових норм, що відповідають розвитку однієї країни, для прикладу Сінгапуру чи Швеції, у нашу національну правову систему, адже такі норми будуть або не сприйняті належно суспільством, або нереалізовані через відсутність відповідних суспільних відносин, які б вони мали регулювати.

Якщо ж розглядати протилежний випадок, коли правові норми є навпаки занадто відсталими від реалій життя, то відповідне правове регулювання також не буде ефективним. На жаль, в Україні існує безліч Кодексів, Законів, підзаконних нормативно-правових актів, які ми успадкували від СРСР, які до того ж регулюють найважливіші галузі суспільного життя. Вони ніяк не можуть "вжитися" у правову систему країни з ринковою економікою, демократичними цінностями й свободою особистості. Тому такі акти є концептуально застарілими, не відповідають духу часу й розвитку правової культури суспільства. Саме на них в першу чергу треба зосередити увагу під час реформування правової системи України.

Напевно найважливіший фактор, який впливає на ефективність правового реформування - суспільна свідомість. Право, яке регулює відносини людей, у демократичній, правовій країні, якою є Україна відповідно до першої статті нашої Конституції, повинно бути прийняте й легітимоване суспільством. Інакше неможливо буде забезпечити виключно силами державного апарату правозастосування такої неприйнятої суспільством норми. Адже люди просто не будуть використовувати її на практиці. Такий підхід до зміни законодавства можливий лише в тоталітарних державах, з легістськими підходами до місця людини в державі, де людина підпорядкована державі й існує лише для обслуговування апарату такої держави.

Проблема сучасного стану правового мислення в Україні зумовлене історією становлення нашої держави. Суспільство постійно аналізувало, осмислювало різні соціальні явища, поведінку державних органів, їхнє ставлення до людини, яке важко назвати ставленням до повноцінного суб'єкта правовідносин. Зрештою сформувалася певне неприйняття й навіть відраза до Законів, які на перших етапах розвитку були абсолютно всі перенесені з СРСР, і багато в чому суперечили настроям суспільства. Основний Закон був

прийнятий через п'ять років після утворення держави. Найважливіші законодавчі акти були прийняті більше як через десять років після проголошення Незалежності. Тобто формування правового мислення у нації почалося раніше ніж з'явилася самостійна правова система, яка, варто зауважити, до цього часу незавершена. Це не могло негативно не вплинути на правову культуру суспільства. Зрештою в нашому правовому мисленні залишилось багато атавізмів з радянської правової системи. Можливо вони є менш відчутними, але, на жаль, досі широко поширеними в суспільстві. Зокрема комплекс меншовартості, деякі прояви поведінки, які

межують з корупційними, відчуття безпорадності й страх перед державними органами навіть за наявності ефективних механізмів адміністративного й судового захисту порушених прав. Отже, реформи потребує не тільки право, а й правова культура більшості наших співгромадян, зокрема тих, які займають високі посади в органах державної влади.

Сучасне правове мислення, в якому людина виступає центром правовідносин, на забезпечення прав і свобод якого спрямована діяльність усієї держави, може бути реалізоване в Україні завдяки найбільш демократичним інститутам, які ми запозичуємо з європейської позитивної практики, зокрема прямої демократії, децентралізації, громадянського суспільства, важливим є просвітницька діяльність та оновлення освітніх програм, особливо для учнів шкіл, які право вивчають лише у старших класах і тільки у вузькому його значенні.

Не можна не враховувати роль державних органів і державних службовців. Вже зараз ми бачимо заміну багатьох застарілих понять і термінів, які змістовно не відповідають самому духу права, зокрема авторитарного "державного управління" на більш демократичне "публічне адміністрування", також важливу роль відіграють правові принципи, які з'являються в нових законодавчих актах та змінюють старі підходи до визначення місця людини в державі.

Верховна Рада є парламентом, який обирається народом і відображає його волю. Тому не можна недооцінювати вплив законодавця на правову культуру. Адже ми можемо проаналізувати різні настрої, які існували на різних етапах розвитку нашої країни, і як ці настрої відображалися в діяльності даного органу. Зрушення у реформуванні окремих елементів системи права, до яких готова більшість населення, реалізуються Верховною Радою України шляхом прийняття законів обов'язкових на всій території України, й таким чином впливають на більш консервативну частину суспільства. Таким чином вдалося втілити безліч позитивних реформ, які хоч і є не повністю завершені, але слугують базисом для подальших конструктивних змін.

Отже, наявність певного рівня правової культури та правосвідомості обумовлює зміну законодавства, яке адаптується під вимоги суспільства. На правосвідомість впливають найрізноманітніші фактори, зокрема історичні умови розвитку, наявність демократичних інститутів, освітня система, діяльність правотворчих та правозастосувальних органів державної влади. Реформування права є триваючим у часі процесом, неможлива одночасно швидка і якісна зміна законодавства. Неможливою або неефективною буде імплементація в національну правову систему норм, що не відповідають рівню розвитку суспільства.

КРИТЕРІЇ ПРАВНОСТІ ЗАКОНУ З ПОЗИЦІЙ РІЗНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ПІДХОДІВ

Назар Цікало

студент гр.. ЮРД-25

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

У науці філософії права існує два основних ґрунтовних підходи до розуміння права. Уповдовж тривалого періоду часу людство жило, керуючись принципами легістського типу праворозуміння і лише відносно недавно, після Другої світової війни знову звернулося до юс натуралістичного право розуміння, тобто, природно-правового. Відповідно, необхідно з'ясувати різницю між обома цими підходами з позицій визначення поняття «закону» та поняття «права» і вияснити їх співвідношення.

У наш час Україна переживає перехідний період від законницького до природно-правового типу правового мислення. Зумовлено це тим, що практично усе 20 століття вона перебувала під впливом окупаційного радянського тоталітарного режиму, який власне і дотримувався такого антигуманістичного підходу. Тому сьогодні особливо важливо зрозуміти сенс та необхідність саме юснатуралістичної правової традиції, а також те, що не кожен закон є правовим і не кожне право є об'єктивованим в оболонці закону.

Легізм за своєю сутністю є негуманістичним підходом у зв'язку з тим, що ототожнює право та закон. Відповідно, такого поняття як «критерії правності закону» в цьому підході не існує і не може існувати, тому що цей тип мислення не оперує характеристикою «правності» будь-якого явища. Вірніше сказати, істотні критерії правності в легізмі підмінено неістотними, другорядними, які не можуть надати закону якості правності, зробити його правовим явищем. Ознаки, які роблять закон явищем правовим з позицій легізму - це загальнообов'язковість, нормативність, але щонайважливіше – авторство належить винятково державі. Тобто, лише суб'єкти державно-владних повноважень монопольно можуть приймати закони та регулювати життя суспільства. Відповідно «правовим» вважається будь-який акт влади, і це дає владі «зелене світло» на свавілля стосовно людини засобом прийняття законів з довільним, вигідним владі змістом. У більшості випадків рано чи пізно це зумовлює вивіщення закону, що втілює владний, тобто, груповий інтерес над людиною і її інтересами, насильство держави над індивідом[1]

Такий підхід є абсолютно застарілим та невиправданим. Час та історія продемонстрували його неефективність. Суспільство повставало щоразу, коли права та свободи людей порушувались жорстокістю та негуманізмом раціоналістичного мислення, яким характеризується мислення легістське. Природно, що в умовах монополізації законотворчості державою, люди, усвідомлюючи своє місце у світі та наявність у них прав лише тому, що вони люди, розпочали боротьбу за їх відстоювання.

Ідеї природно-правового підходу, в свою чергу, були закладені ще в епоху Античності, а розвинені в епоху Великої французької революції. Це було зумовлено появою нового типу людини- людини ринкового суспільства, наявністю антропоцентричного, гуманістичного мислення.

Згідно з юснатуралістським підходом не кожен закон є правовим. Відповідно, необхідно визначити те, який саме акт можна вважати «правовим», тобто визначити критерії його правності. Більше того, у теорії права завдяки Густаву Радбруху існують такі поняття як «узаконене неправо», що виражає суть легістського підходу, та «надзаконне право», що висвітлює ідеї природно-правового підходу. На цих категоріях, у свою чергу, будується так звана «формула Радбруха», відповідно до якої закони можуть бути неправовими і порушувати права людини.[2]

Сучасні науковці схиляються до того, що основною і найбільш вагомою та визначною ознакою закону повинна бути його відповідність загальнолюдським принципам права, які закріплюють загальнолюдські цінності. Таким чином, нормативний акт повинен бути не лише втіленням волі законодавця, а, в першу чергу, вираженням загальноновизнаних принципів права.[1]

Неможливо заперечувати їх важливість та засадничість у зв'язку з тим, що вони є не просто результатом діяльності держави, а накопиченням досвіду десятків поколінь, відображенням фундаментальних зв'язків людського буття, продуктом розумного мислення, і, як наслідок, єднають людину із природою. Таким чином, у логічному ряді «принципи –

норми права – закони» первинними є саме принципи, із яких випливають норми права, які можуть бути, або не бути об'єктивовані в законах. Важливо зазначити, що право та закон співвідносяться як загальне та часткове. Тобто, не кожна норма права є формалізована у законі, але кожен закон повинен містити норму права, що ґрунтується на загальнолюдських принципах.

Окрім того, принципи між собою також співвідносяться аналогічним чином. Тобто необхідно розмежовувати поняття принципу верховенства права та принципу законності. І якщо законність входить в обсяг поняття верховенства права, але не вичерпує його, то що ж тоді ще є складовими цього принципу?

Венеціанська комісія зазначає, що іншими критеріями верховенства права, що в свою чергу, є основним правовим принципом, а, отже, і критерієм правності закону є підпринципи:

- юридичної визначеності;
- заборони свавілля;
- доступу до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю;
- дотримання прав людини;
- заборони дискримінації та рівності перед законом
- справедливого суду
- пропорційності тощо [3].

Але навіть законність в контексті верховенства права тлумачиться не в сенсі, що закон походить від держави, а, в силу того, що також є загальнолюдським принципом, влада також повинна підпорядковуватись нормативним приписам, а не лише свавільно створювати їх. Тобто, принцип законності трактується як вимога владі підкоритися законові, який окреслює її повноваження.

Юридична визначеність означає, що текст закону повинен бути зрозумілим, доступним та передбачуваним для суб'єкта, який його сприймає. Це також є засадничим критерієм правності такого закону, адже незрозумілий закон влада може тлумачити на свій розсуд, як це корисно їй.

Заборона свавілля, мабуть, є одним з ключових елементів верховенства права і, в свою чергу, критерієм правового закону. Це означає, що держава, попри свій авторитет, не може жодним чином перевищувати свої повноваження та приймати антигуманні рішення та акти.

Доступ до правосуддя та незалежність і безсторонність судів є ключовим принципом для реалізації всіх інших принципів. Якби захист своїх порушених прав був неможливим, не було би сенсу в існуванні будь-яких законів, в тому числі і правових. Тож, як наслідок, цей принцип знаходить своє практичне відображення, забезпечуючи існування усіх інших.

Щодо дотримання прав людини, то цей критерій як верховенства права, так і правності закону, є ключовим у розумінні самої сутності цих понять, адже вони за своєю природою існують для забезпечення існування таких прав.

Зрештою, заборона дискримінації та рівність перед законом є не менш вагомими ознаками правового закону. Адже, закон, що дискримінує чи іншим чином обмежує права одних людей у порівнянні з іншими, точно не може називатись правовим. Також цей критерій зумовлює те, що усі суб'єкти, навіть органи публічної влади не можуть бути вищими, аніж правовий закон. Цим самим Венеціанська комісія остаточно відкинула існування легістського підходу в майбутньому Європейської спільноти.[3]

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, можна зробити висновки, що у майбутньому Європи та України зокрема вже визначився вектор подальшого руху в розвитку правової доктрини. І надзвичайно позитивним є те, що цей напрям є юснатуралістичним. В той час як легістський, в свою чергу, все більше відходить у небуття. Проте правникам не потрібно втрачати пильність, а навпаки, необхідно мобілізувати всі свої сили для продовження руху в

сторону побудови не законницької держави, яка сама встановлювала би норми і забезпечувала би саму себе, а насправді правової держави, що створена для людей та покликана захищати їх природні права винятково правовими законами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шевцова А. В. Закон крізь призму основних типів правового розуміння. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №3. С. 266-269
2. Братасюк М. Г. Формула Радбруха в контексті сучасного українського правового розвитку. *Публічне право*. 2014. №2. С. 204-211
3. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія). Верховенство права. 2011 [URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr)]

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВ ЛЮДИНИ

Юлія Гнот,

студентка гр.. ЮРД-24

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Спершу варто зрозуміти що мається на увазі під словом «гідність». Дефініція слова гідність надається у Оксфордському англійському словнику, який повертається до раннього 13-го століття і вказує, що «гідність» - це якість того, що щось є вартісне або почесне; благородне, досконале. Інші етичні та політичні значення включають почесний або високий стан, посаду; честь; ступінь поваги; ранг. Іншими словами гідність ідентифікує вартісність, яка вимагає поваги.

Історично складалося так, що гідність належала елітній групі людей, котрі мали високий статус або посаду у суспільстві. Тобто гідність, зазвичай, розумілася як диференціальна величина, а не абсолютно рівна. Сьогодні ми розуміємо, що значення слова «гідність» істотно змінилося, оскільки тепер кожен усвідомлює, що гідність належить кожній людині від народження, незалежно від статусу у суспільстві. Значення гідності полягає в тому, що лише завдяки тому, що ти є людиною, ти заслуговуєш на повагу.

Усі люди народжуються вільними та рівними в гідності та правах. Всі наділені розумом і совістю і повинні діяти один до одного в душі братерства. На жаль, реальність така, що всі ми хочемо гідності та поваги, але не всі ми ставимось один до одного з цією гідністю та повагою. Думається, що в сучасному світі життя є неможливим, якщо людина не поважає свою власну гідність чи гідність інших людей, оскільки така неповага неодмінно призведе до руйнації гармонії та миру у світі.

Людська гідність - це щось особливе. Як пояснив один видатний теоретик Джордж Катеб: «Основна ідея людської гідності полягає в тому, що на землі людство є найвищим типом буття». Це означає, що наші унікальні людські здібності (технологічна майстерність, свобода, самоконтроль, воля тощо) виділяють нас із тваринного світу. Вони якраз і надають нам особливої гідності - високого місця в порядку створення світу.

Чітке та задалегідь повне визначення людської гідності неможливе, оскільки, крім конституційних та міжнародних стандартів, поняття наповнене історичною та етичною сутністю, яка з часом розвивається і розширюється. Такої ж позиції дотримується і Конституційний суд Словенії [1]. Верховний Суд України зауважує, що чинне законодавство

не містить визначення поняття гідності, оскільки воно є морально-етичною категорією й одночасно особистим немайновим правом, якому закон надає значення самостійного об'єкта судового захисту [2].

Варто також розрізняти такі дві категорії як «людська гідність» і «гідність людини». Людська гідність – це загальне основоположне право кожної людини, тобто, це поняття є ширшим і включає в себе поняття «гідність людини». Якщо говорити про гідність людини, то воно, на перший погляд, є вузким, аніж людська гідність, проте беручи до уваги окрему людину вдається віднайти всі можливі аспекти гідності, які їй притаманні. Так, можна виділити жіночу гідність, чоловічу гідність, національну гідність, професійну гідність, особисту гідність тощо.

Якщо ж звернутися до характеристики окремих аспектів поняття гідності людини, то варто зауважити, що вона є невід'ємною, тобто, належить кожній людині від народження; непорушною, тобто, незменшуваність, недоторканність тих можливостей людини, які відображені гідністю людини. Повага та захист гідності – обов'язок усієї державної влади. Також людську гідність варто розглядати як джерело прав та свобод людини та як міцну основу будь-якої держави.

Можна зробити висновок, з урахуванням думки Конституційного Трибуналу Польщі, що людська гідність характеризується як «трансцендентна цінність», яка є вищою стосовно всіх прав і свобод людини (оскільки вона є їх джерелом), є невід'ємною і невідчужуваною [3]. Гідність притаманна людському існуванню та не може бути порушена діями законодавця або діями інших суб'єктів влади. Це означає, що людина завжди зберігає свою гідність, і жодна дія не може позбавити її, або порушити її.

Загальна Декларація прав людини акцентує, що «визнання гідності, притаманної всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості та загального миру». Отже, якщо кожному притаманна людська гідність, то кожна людина повинна мати право на її захист. Якщо людина має можливість у державі захистити своє непорушне право на гідність, то можна вважати, що в цьому аспекті така держава є демократичною.

Людська гідність становить джерело, фундамент і основу цілого конституційного порядку. Саме тому людську гідність не можна тлумачити тільки як одне з багатьох прав або свобод, оскільки таке розуміння гідності може призвести до звуження її змісту. Гідність також розглядають як один із принципів права [4]. Принцип людини, її життя, честі і гідності як найвищої цінності – це конституційний принцип і українського правового розвитку.

Гідність виступає як основа невід'ємних прав і свобод людини та правової системи в цілому. Людська гідність є первинною та визначальною для всіх інших соціальних, а також правових цінностей, зокрема свободи, справедливості та формальної рівності[6]. Конституція України закріплює положення, згідно з яким гідність людини є недоторканою. Законодавець встановлює межі, які не можуть бути порушені навіть у випадку загальносуспільної користі, а тому, зазначене право не може бути обмежене навіть в умовах військового або надзвичайного стану.

Варто також звернути увагу на таке питання: гідність має загальний чи диференційований характер? Тобто, чи всім людям притаманний однаковий обсяг і міра гідності, чи різні люди володіють різним обсягом гідності? Справедливим буде зазначити, що існує два підходи до вирішення цього питання. Перший з них закріплений у статті 21 Конституції України, де зазначається, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах [7]. Тобто, така позиція схиляється до загального характеру гідності. За іншим підходом зауважується, що існують спеціальні суб'єкти, гідність яких охороняється законом в особливому порядку – президента, представників (парламенту), суддів та уповноваженого з

прав людини. Така позиція закріплена у рішенні Конституційного Суду Литви, де вказується на особливий статус та гідність суддів. Тобто, тут гідність має диференційований характер.

На мою думку, гідність все-таки має загальний характер, оскільки кожна людина, від народження має природну гідність, яка вимагає поваги, незалежно від освіти, професії чи соціального становища. Лише той факт, що людина народилася і живе у світі спричиняє наявність в неї невід'ємного права на гідність, яким кожна людина володіє в однаковій мірі.

Гідність людини породжує як негативні, так і позитивні обов'язки держави. Негативна концепція полягає в обов'язку держави утримуватись від втручання у гідність людини, тоді як позитивна – навпаки, в необхідності втручання держави для її забезпечення та захисту. Можна виділити такі зобов'язання держав як обов'язок поважати та захищати людську гідність; обов'язок держави гарантувати повагу та захист; заборона на покарання та поведження, що принижує гідність людини

Загальна декларація прав людини проголошує, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Тобто гідність людини – це фундаментальне право [5]. При розгляді цього аспекту варто звернути увагу на справу Європейського Суду з прав людини «Харакчієв та Талумов проти Болгарії», у якій йшлося про те, що довічне позбавлення волі без заміни вироку суперечить гідності людини і грубо порушує її. Суд також вказує, що особа, яка засуджена до довічного позбавлення волі, має знати, що вона має зробити, щоб отримати можливість звільнення і за яких умов (включно з тим, коли може відбутись перегляд вироку, або коли можна буде просити про це).

Такого ж висновку дійшов і Федеральний Конституційний Суд Німеччини, який в одному зі своїх рішень зауважує, що довічне позбавлення волі є несумісним з людською гідністю, якщо держава зберігає за собою право жорстоко позбавити людину свободи без подальшої можливості її звільнити в певний час.

Отже, людська гідність є вищою стосовно всіх прав і свобод людини (оскільки вона є їх джерелом) та є невід'ємною і невідчужуваною. Вона притаманна людському існуванню та не може бути порушена діями ні законодавця, ні діями інших суб'єктів. Тому людина завжди зберігає свою гідність, і жодна дія не може позбавити гідності чи порушити її

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення Конституційного суду Словенії від 29 вересня 2011.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27 лютого 2009 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text
3. Рішення Конституційного Трибуналу Польщі від 22 лютого 2005.
4. Etinson Adam «What's So Special About Human Dignity?» Philosophy & Public Affairs. 2020. №4 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/papa.12175>
5. Gan Shaoping and Zhang Lin. Human Dignity as a Right. Frontiers of Philosophy in China. 2009. №3. С. 370-384 <https://www.jstor.org/stable/40343932?seq=1>
6. Дучак Б. Людська гідність у праві. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2017. Т. 200. С. 47-50.
7. Конституція України, Київ, 2017.

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЛЮДИНИ З ПОЗИЦІЙ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ

Ярина Нечипорук,

студентка гр.. ЮРД-25

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Аналізуючи поняття правосуб'єктності людини, варто розглянути питання, що взагалі означає поняття «людина», яке вважається найбільш узагальненим родовим. Людина – це живий організм, жива система. З позицій права ми ототожнюємо поняття «людина» з фізичною особою, оскільки людина виступає як суб'єкт права в юридичному сенсі. І саме за собою права виникає особливе поняття – правосуб'єктність. Це властивість, яка дозволяє фізичній особі бути суб'єктом права.

Відомі наступні етапи розвитку поняття «правосуб'єктність»: фрагментарний теоретичний опис, світоглядне осмислення правосуб'єктності як атрибуту активного суб'єкта пізнання в контексті європейської філософії права (упродовж другої половини XVIII ст. – першої половини XIX ст.) та різнорівневі дослідження цієї категорії у складі науки Філософії та теорії права (з другої половини XIX ст. і дотепер).

При дослідженні поняття правосуб'єктності в літературі варто виокремити низку аспектів. По-перше, правосуб'єктність – дана людині природою якість. З погляду права, це поняття пов'язане з визнанням державою здатності особи брати участь у правовідносинах. По-друге, правосуб'єктність можна вважати особливим взаємозв'язком особи і суспільства стосовно відносин особи з іншими суб'єктами права. Зважаючи на цей аспект, ми можемо розглядати правосуб'єктність як одну з передумов виникнення правовідносин, разом з юридичними фактами, а також правовими нормами. Третім аспектом правосуб'єктності є те, що вона виступає юридичною мірою можливості участі осіб у певних конкретних правовідносинах, тобто визначає межі можливостей особи з позицій права.

Таким чином, правосуб'єктність є складним багатогранним поняттям, яке позначає сукупність притаманних людині юридичних властивостей. Зміст правосуб'єктності може відрізнятися для кожної людини, але сама правосуб'єктність є однаковою для всіх.

Правосуб'єктність у літературі зазвичай визначається через поняття «здатність». Але також існують ідеї характеризувати правосуб'єктність через поняття «сукупність прав» чи «право», оскільки правосуб'єктність – це низка взаємопов'язаних елементів. Однак найбільш поширеною все ж є позиція, що правосуб'єктність є юридичною властивістю особи бути учасником правовідносин.

Щодо структури категорії «правосуб'єктність», то тут науковці не досягнули єдиної думки. Є ідея ототожнення її з правоздатністю, іншою позицією є розглядати правосуб'єктність як поєднання правоздатності та дієздатності, або ж до цих двох складових додають ще деліктоздатність.

Найбільш обґрунтованою і найбільш поширеною є структура правосуб'єктності як сукупності правоздатності, дієздатності та деліктоздатності.

Правоздатність – передбачена нормами права здатність особи мати суб'єктивні юридичні права і виконувати юридичні обов'язки. Концепція природного права передбачає, що основоположні права людини не є наданими державою, вони природжені, дані від природи. Зокрема, варто зауважити, що Конституція України виходить з ідей саме природного права, тобто правоздатність належить фізичній особі від народження, набувається від природи і не надається державою.

Обов'язковою ознакою правоздатності є її невідчужуваність. Особу не можна визнати неправоздатною, особа не може відмовитись від правоздатності, правоздатності не можна бути позбавленим у судовому чи будь-якому іншому порядку. Тобто правоздатність — це та складова правосуб'єктності, яка набувається з моменту народження.

Дієздатність — передбачена нормами права здатність особи самостійно, свідомо, своїми діями (бездіяльністю) здійснювати суб'єктивні права та виконувати юридичні обов'язки (дотримуватися їх). Можна вважати, що дієздатність ніби вводить у правосуб'єктність активний елемент. Дієздатність особи, на відміну від правоздатності, може

бути обмежена, а також особа може бути визнана недієздатною (це здійснюється лише судом і лише за конкретних підстав, передбачених законом, що відповідає принципу законності та гуманізму).

Деліктоздатність – передбачена нормами права здатність нести відповідальність за вчинене правопорушення. Деколи в літературі зустрічаються думки щодо більш широкого значення деліктоздатності: як загальної здатності людини оцінювати значення своїх дій (бездіяльності), усвідомлювати їх, керувати ними і відповідно нести відповідальність за порушення норм права. Також існують різні думки щодо визначення місця деліктоздатності у структурі правосуб'єктності. Її визначають як:

- самостійну складову правосуб'єктності разом з правоздатністю і дієздатністю (найбільш поширений підхід);
- вид дієздатності;
- елемент дієздатності.

Хоч ця структура правосуб'єктності є поширеною, однак, звичайно, деякі науковці її критикують. Зокрема, С. Архипов вважає, що структура правосуб'єктності є суперечливою та нелогічною, і пропонує розглядати правосуб'єктність як складне комплексне поняття, яке складається не з трьох чітко визначених здатностей людини, а й з інших елементів. Зокрема, елементами, які можуть входити до складу правосуб'єктності, є право на захист або право правотворення. Також він стверджує, що дієздатність є готовністю особи з точки зору волі до здійснення функцій суб'єкта права. Деякі науковці вважають, що традиційний догматичний підхід (поділ правосуб'єктності на право-, діє- і деліктоздатність або іноді лише на право- і дієздатність і їх протиставлення) потребує удосконалення. Адже за традиційним підходом правоздатність – це «недієва» можливість людини мати права, а дієздатність, на протигагу їй, є абстрактною здатністю їх реалізовувати.

Отже, поняття правосуб'єктності є складним питанням у правознавчій науці з огляду на значну розбіжність думок щодо визначення складових цієї категорії. Особливої уваги варта проблематика застосування поняття правосуб'єктності на практиці: для застосування державного впливу на правову суб'єктність особи з обґрунтованою метою та межею. А з теоретичної точки зору, поняття правосуб'єктності, а також правоздатності, дієздатності та деліктоздатності як складових першої категорії, є важливим для забезпечення принципу правової визначеності у правовідносинах та диференціювання різного становища особи у таких правовідносинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Січевлюк В. А. Етапи еволюції категорії «правова суб'єктність». Часопис Київського університету права. 2017. № 4. С. 24-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2017_4_7
2. Макаренко Л. О. Правосуб'єктність: проблеми і перспективи наукового пізнання. Часопис Київського університету права. 2018. № 2. С. 48-51. URL: <https://cutt.ly/Ph2knf7>
3. Архипов С.И. Субъект права (теоретическое исследование) : автореф. дисс. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве». Екатеринбург, 2005. С. 7-10. URL: <https://cutt.ly/sh2xkMu>

ПРИНЦИП ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПРАВА В СУЧАСНОМУ ПРАВОВОМУ РОЗВИТКУ

Віктор Бараняк,

студент гр.. ЮРД-25

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Найперше варто зазначити, що принцип індивідуалізації є явно притаманним природному праву, і застосування цього принципу набуло поширення відносно не так давно.

На зламі ХХ-ХХІ століть відбулась велика правова революція після подій Другої світової війни та після розпаду СРСР. Не без участі Організації об'єднаних націй, створеної 26 червня 1945 року, Європейського Союзу, Ради Європи та їхніх окремих органів більшість цивілізованих держав стали на шлях розвитку природничої правової думки та подальшої її імплементації в національні законодавства, керуючись значущими міжнародними актами. Серед них варто виділити Загальну Декларацію прав людини ООН від 10 грудня 1948 року та Європейську Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року.

На підставі цих актів, держави, в тому числі Україна, видавали окремі закони, змінювали та приймали конституції. Так, відповідно до статті 8 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Міжнародні акти, згадані вище, не є винятком.

Основним і невід'ємним елементом правової реальності є суб'єкт права, як вважає С.Архіпов. На його думку, це поняття є абстракцією – правовим зліпком із людини. Варто погодитися із цією ідеєю. Вітчизняний Цивільний кодекс називає людину як суб'єкта права – фізичною особою. Організації ЦКУ називає юридичними особами, а Другий Розділ, що охоплює загальні норми щодо їхніх статусів – названо «Особи».

Українське законодавство ще не відійшло повністю від гіпертрофованого позитивізму, привитого радянськими нормотворцями. Як зазначає В. Братасюк, тодішній законодавець спрощено та механістично трактує особу як суб'єкта права. Звісно, це було зроблено з метою виправдання та підвищення авторитету тоталітарної влади[1]. І нині вітчизняні юристи досі розкривають правосуб'єктність як триаду таких ознак: правоздатність – здатність мати права й обов'язки, дієздатність – здатність здійснювати права й обов'язки та деліктоздатність – здатність нести відповідальність за вчинене діяння. Чому це некоректно на думку В. Братасюка? Не можу не погодитись із його відповіддю стосовно того, що за таким підходом особі належало отримати в держави права і здатність реалізовувати їх. Таким чином, права перетворюються в обов'язки і людина як деліктоздатна особа відповідальною за те, як вони були виконані. Домінуючою була ідея «людина для держави», а не навпаки» [1].

Бачення людини як суб'єкта права варто змінювати, зокрема, керуючись принципом індивідуалізації права. Людина має бути людиною-особистістю, не лише основним елементом правової реальності, а й її автором, генератором, ну і само собою реалізатором і споживачем (знову погоджуюсь із поглядами В. Братасюка).

Тому право не може бути стандартизованим. Без принципу індивідуалізації права дуже складно регулювати цивільні правовідносини. Це не дивно, зважаючи на як таку відсутність розвитку цього типу відносин у радянську епоху. З індивідуалізації права впливатиме індивідуалізація людини як суб'єкта правовідносин, речі чи нематеріального блага. На підставі цього виникають відносини власності, договірні відносини тощо. Наприклад: дані Державного реєстру речових прав на нерухоме майно містять індивідуальні відомості про земельну ділянку – кадастровий номер, про інший об'єкт нерухомості – реєстраційний номер чи ідентифікаційні дані фізичної чи юридичної особи (РНОКПП чи код ЄДРПОУ). Без цього можливе безчинство та безлад – приватна власність буде абсолютно захищеною.

Радянський Союз як держава вважав людину своєю власністю, а тому право було стандартизоване, як і суспільні відносини загалом. Керуючись спотвореною рівністю – «псевдорівністю» – унікальні особливості людини не були вихнані владою. Однаковий

зовнішній вигляд, однаковий світогляд – саме це пропагувала тодішня тоталітарна машина. У результаті права людини були нівельовані. У нинішньому Цивільному кодексі України тварин визнано особливим об'єктом правовідносин. У певній мірі, можна вважати, що таке ж ставлення є до людей в недемократичних системах.

Наразі вітчизняний законодавець ступає вперед, однак повільним кроком. Попри закріплення у Конституції України від 28 серпня 1996 року положення, що «людина (а також її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю)», все ще панує ставлення до людини як до об'єкта правової охорони, а не суб'єкта правовідносин. Погодьтеся, у нинішніх реаліях людина не хоче бути пасивною, вона своїми активними діями бажає змінювати правову та суспільну реальність – наприклад – шляхом творчої чи інтелектуальної діяльності.

На щастя, при прийнятті чинного Цивільного кодексу врахували той факт, що правоздатністю володіють усі люди з народження до настання смерті, і ця правоздатність є природною, її обсяг – не обмежений. Проте дієздатність таки узалежнено від держави, зокрема щодо підстав набуття повної дієздатності та її обмеження. Звісно, є певна мета встановлених правил, однак порядок їх дотримання та здійснення окремих прав – надзвичайно бюрократизований, а процедура – загальна, яка не враховує особливостей кожного унікалу як суб'єкта права.

У вищенаведеному абзаці в загальних рисах описано прояви стандартизації права в українській правовій системі. Проте це стосується і будь-яких конкретних випадків – здійснення правосуддя, реєстрації бізнесу чи власності, договірні відносини тощо. Публічні службовці, не зважаючи на особливості кожної конкретної особи, керуються конституційним принципом рівності, який неправильно трактують. Уважно прочитайте статтю 23 Конституції України:

«Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям»[2].

Відсутність привілеїв та обмежень за вказаними ознаками аж ніяк не означає те, що до кожного треба ставитись однаково. Конституція сама наводить приклад такої особливості як материнство, що звучить в принципі банально, оскільки цілком нормально. Але спробуємо уявити відсутність такої гарантії. Висновків зайвих – не потрібно. Тоді чому ж ми не можемо враховувати інші особливості, зокрема при відносинах між людиною і публічним органом – державної влади чи місцевого самоврядування, їхньою посадовою особою.

Як правило, індивідуалізація права присутня у цивільно-правових відносин фізичних чи юридичних осіб без участі суб'єкта владних повноважень. Контрагенти зважають практично на всі риси протилежної сторони, оскільки метою таких відносин, зазвичай, є взаємовигода. Хоча, не зовсім доцільно називати це індивідуалізацією права як системи його джерел. У подібних ситуаціях виникають договірні відносини, і позитивним положенням нинішнього Цивільного кодексу є гарантування свободи договору – гарантія можливості домовитись про будь-що, з будь-ким та на будь-яких умовах, якщо це не суперечить закону і моральним засадам суспільства (тобто: «все що не заборонено – дозволено»)[3].

У той же час, незаінтересованість у цьому публічних службовців, загальний негатив при обслуговуванні щодо надання адміністративних послуг викликаний неналежними умовами праці, корупцією та іншими чинниками спричиняє зловживання дискреційними повноваженнями щодо необґрунтованих відмов, затримок та інших неправомірних дій. Законодавець забезпечив мінімальне полегшення бюрократизації деяких процедур для окремих категорій громадян – соціально незахищених осіб, фізичних осіб-підприємців тощо. Проте і тут індивідуалізація змушує бажати кращого як у кількісному, так і в якісному плані.

Отже, в сучасному правовому розвитку України принцип індивідуалізації права неналежно забезпечується. Різноманітні причини, зокрема радянське минуле та невдала політика при здобутті незалежності, не дозволяють українцям користуватись своїми правами та свободами в такій мірі, в якій ними користуються громадяни Сполучених Штатів Америки, країн Західної Європи чи інших розвинутих держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Братасюк В. М. Принцип індивідуалізації як засада сучасного правового розвитку. *Право та державне управління*, 2018 р. Випуск №4, С. 5-10.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. Київ: Велес, 2017.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. Київ, 2019.

СУБ'ЄКТИВНО-ОСОБИСТІСНИЙ ВИМІР РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА

Ярина Буцак,

студентка гр.. Юрд-25

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Проблематика суб'єктивно-особистісного виміру є однією з ключових складових для розкриття феномену права та з'ясування його суті. На перше місце в розвитку юридичної науки повинна ставитися рефлексивна діяльність людини, ще не обмежена об'єктивованими формами, які створює позитивне право. Філософія права прагне найперше розглянути не лише носія, а й творця правосвідомості.

Тема людини як елемента правової реальності стала непересічною для багатьох науковців: М. Алексєєва, Є. Пашуканіса, В. Братасюка, П. Стеннера, І. Канта, Дж. Роулза та ін.

Метою даного дослідження є з'ясування ролі людини як суб'єкта права.

Відповідно до мети поставлено наступні **завдання**:

- з'ясувати, як закони пов'язані із рефлексією людини;
- віднайти базиси, що сприяють розвитку суб'єктивно-особистісного виміру реалізації права;
- зрозуміти, яким чином людина як суб'єкт права впливає на його трансформацію

Над темою людини як елемента правової реальності працювали такі науковці як: М. Алексєєв, Є. Пашуканіс, В. Братасюк, П. Стеннер, Іммануїла Канта, Джона Роулза та ін.

Основний виклад матеріалу. Право - частина повсякденної суб'єктивності. Буква закону по-справжньому набирає чинності та сили завдяки "загальнодоступному розумінню". Основою нормативно-правових актів є спільна моральна та оціночна база, яка для кожного є абсолютно усвідомлюваною та цілком очевидною.

Закони - це закріплені декларативно норми, які панують у суспільстві, які лише встановлюють офіційну санкцію за порушення цього правила і запобігають поширенню певного негативного явища завдяки владним методам примусу та виховання. Суспільне

визнання - це те, що робить право можливим. Гегель зазначав, що визнання - це сфера суб'єктивного духу та уявляв його особливим станом самосвідомості під час співвідношення себе з іншими індивідами, при тому залишаючись у вільній самості. Мабуть, цю ідею найкраще відображено у широко відомому афоризмі американського філософа Захарія Чейфі (хоча інтерпретувався цей вислів багатьма іншими науковцями та письменниками): “Моя свобода розмахувати руками закінчується там, де починається ніс сусіда” [1]. Ця думка закріпилась й у Конституції України, де стаття 23 проголошує: “Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості” [2].

Ця взаємодія індивідів повинна будуватися на загально визнаних принципах, найголовнішим із яких, на мою думку, є справедливість. На противагу людській природі, якій характерний егоїзм та використання будь-яких засобів у власних цілях, лише тоді, коли люди вступають у відносини задля рівного задоволення блага одне одного, може йти мова про правове демократичне суспільство, яке ми самі й утворюємо.

Другим, не менш важливим принципом, є довіра. Взаємні зобов'язання, що будуються на юридичних діях можуть реалізовуватись лише тоді, коли вони виконуються учасниками домовленості. Як влучно наголосив П.Рікер: “Суб'єкт права — кожний. Я є кожним стосовно усіх. Ми входимо в юридичний простір, коли розглядаємо себе як “будь-якого” із всіх інших “будь-яких”” При цьому “будь-який” — це не глибоко особистісне “ти” і не анонімне “хтось”. Цим займенником виражається філософська структура, що є правовою за своєю суттю [3, ст. 27].

Рефлексивне ставлення людини до себе та власних дій знаходить відображення у двох аспектах: людина спроможна на свідомі вчинки і тим самим може обирати серед безлічі різних можливостей одну чи декілька. Та свобода дій - це в першу чергу поняття відносне. З одного боку, право робить людську волю можливою, проте з іншого - захищаючи особу від небезпеки, заважає перетворенню цієї волі на свавілля.

У Новітні часи починає розвиватися комунікативна концепція права, яка базується на принципі інтерсуб'єктивності. За ним зміст права не розчиняється у свідомості суб'єкта чи в зовнішньому соціальному світі, а розкривається у взаємодії суб'єктів. Даний принцип розкривається через перехід до полісуб'єкта та визнання дискурсу як способу обґрунтування правових норм та принципів у межах громадянського суспільства. Тобто, людина не є очевидцем подій, що відбуваються навколо, а й бере активну участь у правовому спілкуванні. Іншими словами, як зазначає М. Козюбра: “Право розглядається не як нав'язана людині зовнішня сила, метою якої є підкорення людини, а як спосіб її буття (існування, життєдіяльності)” [4, ст.48].

Як наслідок, людина почала усвідомлювати, що вона не лише суб'єкт і засіб реалізації права, а і його творець та мета. Базою для таких міркувань є “постулювання автономності та індивідуальності кожної людської істоти як основної конституційної цінності” [5, ст. 107]. Великий гуманіст М. Бердяєв, досліджуючи людину-особистість у її співвідношенні з державою, стверджував: “священним є не суспільство, не держава, не нація, а людина” [6, с. с.24–26, 327–329].

Більше того, якщо звернутись до національного законодавства, а саме до Конституції України, вже у ст.3 можна знайти положення: “Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави” [2].

Висновки. Описані вище дослідження підтверджують уявлення про різнопланову роль людини в праві. Але єдине твердження, з яким погодяться усі - це те, що рефлексивна діяльність людини творить правовий вимір. І кожному із нас варто плекати індивідуальні моральні засади, аби загально визнані принципи та похідні від них акти працювали на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Zechariah Chafee, Jr., Freedom of Speech in War Time [Електронний ресурс], *Harvard Law Review*, Jun., 1919, Vol. 32, No. 8 (Jun., 1919), pp. 932-973
Режим доступу: <https://www.jstor.org/stable/pdf/1327107.pdf>
2. Конституція України [Електронний ресурс] / *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. No 30. с. 141.
Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%>
3. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.
4. Козюбра М.І. та інші. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К., 2015. 392 с..
5. Тімуш І. С. Інтегральний погляд на право : [монографія] / Тімуш І. С. К. : Атіка, 2009.
6. Бердяев Н. О назначении человека . М., 1993.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА : ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ВИМІР

Дяків Ірина,

студентка гр.. ЮРД-26

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Людина у ХХ столітті зіткнулась як з світовими, так і з локальними війнами і катастрофами, цей період характеризувався кризою гуманізму та розуму, що в свою чергу призвело до переосмислення пережитих втрат і кардинальної переоцінки ідеалів. Дана епоха засвідчила, що прогрес людства може призвести до жахливих наслідків, і саме тоді виникає екзистенціалізм у різних країнах Європи, та отримує за таких умов назву - філософія розпачу та кризи.

Екзистенціалістський підхід до права сформувався у ХХ столітті під впливом екзистенціалізму як філософії існування. Засновники різних напрямків філософського екзистенціалізму, до яких відносять: Мартіна Гайдеггера, Карла Ясперса, Габрієля Марселя, Хосе Отрега-і-Гассета, Жан-Поля Сартра, не приділяли окремої уваги проблематиці права і закону, тому і не залишили відповідних наукових концепцій про державу і право. Проблема вивчення впливу ідей екзистенціалізму на реалізацію права є малодослідженою, але їхні ключові ідеї стали основою для формування філософсько-правових концепцій екзистенціального напрямку.

У період «холодної війни», після актуалізації концепції екзистенціалізму, як філософського вчення про місце людини в навколишньому середовищі, правники все частіше почали реалізовувати його основні засади у дослідженнях.

Згідно екзистенціалізму, основним завданням філософії є акцентування уваги на питаннях індивідуально-людського буття, а основне завдання філософії права полягає в

розумінні й трактуванні права як екзистенціального явища в його розрізненні і співвідношенні з офіційним законом (позитивним правом) [1, с. 811]. В цьому контексті екзистенціальне право виступає як справжнє право (як вираз «справжнього існування», екзистенції), а закон (позитивне право) – як щось несправжнє, відчужене від людини і що протистоїть її екзистенціальній суті, як знеособлена об'єктивована форма виразу «не справжнього існування» [1, с. 812].

За екзистенціалізмом, людина має бути суб'єктом, самостійно приймати рішення та нести відповідальність за вибір у житті. Свобода людини є ключовим поняттям правового екзистенціалізму.

Власне, хотілося б зацентувати увагу на реалізації права на смерть. Адже, однією з головних проблем філософії екзистенціалізму є проблема буття і існування людини. Незважаючи на те, що про смерть в працях екзистенціалістів не так багато й сказано, проте ідея смерті як межі будь-якого людського начала займає в екзистенціалізмі важливе місце. Тому цікавим є питання, чи вільна людина у своєму виборі померти?

Якщо говорити про відношення до смерті в історичному аспекті, то в різні часи і в різних народів воно було неоднаковим. Як відомо, у деяких народів для воїна було б соромно померти від хвороб, і ті, хто не помер в боях, вчиняли самогубство. Проте, з часом утворення первісних держав ситуація змінилась, і якщо брати до прикладу Стародавню Грецію, то самогубство переважно було покаранням, а вчинення його без вироку суду осуджувалося. З плином часу та появою релігії самогубство визнавалось таким, що походить від диявола, адже життя розглядалось як дар Божий.

Щодо юриспруденції, то самогубство не є кримінально караним діянням, оскільки зникає сам суб'єкт злочину.

Природне право на життя є одним з найголовніших прав, закріплених у національному та міжнародному законодавстві. Конституція України відображає основоположні принципи природного права, зокрема у ст. 27 зазначено: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.» [2] Воно є саме правом, а не обов'язком людини, але, чи включає це поняття в себе право на смерть? Адже реалізація особою прав є добровільною, в той час як виконання обов'язків є необхідним і забезпечується примусовою силою держави. В ст. 3 Загальної декларації прав людини також зазначено: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» [3]. Європейський суд з прав людини в рішенні у справі "Прітті проти Сполученого Королівства», зазначив, що законодавче закріплення права на життя не включає в себе право на смерть. Суд наголошує, що пункт 1 ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вимагає від держави не лише утримуватися від умисного та незаконного позбавлення життя, а й уживати належних заходів для захисту життя. Обов'язок держави забезпечувати захист життя. Статтю 2 не можна тлумачити як таку, що надає право померти. Саме тому можна зазначити, що проблема права людини на смерть нехтується державами.

Евтаназія – приклад способу реалізації права на смерть. Одним із складових змісту права людини на життя вважають право людини померти у природний спосіб та вимагати, щоб природні процеси смерті проходили певним шляхом. Тому існує заборона свавільного позбавлення життя людини.

Щодо евтаназії, то в більшості країн світу будь-яка її форма заборонена. Проте в низці європейських країн, таких як Нідерланди, Бельгія, Швейцарія, Люксембург, Швеція (пасивна евтаназія), евтаназія є легалізованою. Це обґрунтовується тим, що в людини є право на гідність, яке, в свою чергу, включає право на уникнення недостойної смерті.

Зокрема, їхнє законодавство містить декілька умов, яких необхідно дотримуватись, а саме : чітко сформульоване бажання пацієнта померти; пацієнт страждає від нестерпного болю, який не може бути полегшений; він усвідомлює свій медичний стан і перспективи; лікар, який повинен виконати евтаназію, консультується з колегою, що має досвід роботи в цій галузі, і який оглядає пацієнта, повинен дати згоду, що всі умови для евтаназії здійснюється з необхідною обережністю. Науковці, які підтримують законодавчу заборону евтаназії, стверджують, що хворий може прийняти поспішно і незважено рішення, а також бувають медичні «дива», коли пацієнт одужує, тим більше, прогрес не стоїть на місці, і в будь-який час можуть з'явитись ліки від недуги.

Проте, можна говорити і про плюси евтаназії, серед яких - гуманність, а також вона є способом реалізації права на самостійне розпорядження своєю волею. Адже людина завжди хотіла та хоче бути вільною у своєму виборі, не залежати від моральних чи політичних зобов'язань.

Представники екзистенціалізму вважали, що людина не повинна уникати смерті, і зауважували, що саме під загрозою смерті люди задумуються про сенс життя. Важливе місце займають також «межові ситуації», у яких відбувається вплив екзистенції на позитивне право. Цей термін означає такі ситуації та обставини, в яких людина відчуває сильний страх, або є перед вибором, на межі життя та смерті. Людина, по суті, задумується про сенс життя, тільки через те, що існує смерть, яка, в свою чергу, вчить людину проявляти відповідальність за життя та його якість.

Особливістю екзистенціального підходу до права полягає в тому, що в центрі уваги знаходиться саме особистість, а тому він є універсальним, хоча має конкретно-ситуаційну спрямованість. Закріплені норми не можуть бути справжнім буттям права, яке повинно залежати від конкретної ситуації, її змісту. Екзистенціалізм, ймовірно, схвалював би й соматичні права, наприклад, такі як право на зміну статті, право на трансплантацію, так як людина - особистість, що самостійно розпоряджається своїм життям і тільки від неї залежить, якою їй слід бути.

Суспільство лише обмежує людину, і у цьому полягає проблема відносин людини з державою, коли закони суперечать свободі особистості. Відібрати в людини свободу померти недозволено нікому: ні іншій людині, ні державі, адже людина відрізняється від інших живих організмів саме тим, що здатна вибирати себе і нести відповідальність перед самим собою.

На думку Е. Фехнера, екзистенціальна свобода неможлива без гарантії безпеки, а право дає людині можливість не заважати іншому у реалізації своєї самості. Право виступає підставою свободи, але таке право має бути «природним правом», незалежним від свавільних приписів і законів, що бере свій початок із самої структури людського буття, як «буття з іншими». Людина не вступає в правовідносини через зовнішні приписи, вона постійно екзистенціонує в праві, а інституції та закони з'являються пізніше [4].

У кожного із представників екзистенціальної філософії склався свій погляд на проблему смерті, але суть одна : життя – найбільша цінність. Люди ніколи не перестануть звертати увагу держави на всі права, якими вони бажають розпоряджатись, а власне життя та тіло, є, безперечно, на першому місці. Завданням держави повинно бути те, щоб людина не вибирала смерть.

Таким чином, філософія екзистенціалізму по-новому розглядає питання смерті, акцентує на унікальності особи, саме тому в рамках екзистенціалізму складно говорити про право на смерть як про позитивне право. Право на смерть крізь призму екзистенційної філософії - це невід'ємне природне право кожної людини, на яке за жодних умов не повинна претендувати держава. Незалежно від юридичного статусу права на смерть, життя людини - в її руках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. История политических и правовых учений: учебник для вузов / под общ. ред. акад. РАН, проф. В. С. Нерсесянца. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Норма, 2004. 944 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.12.2020).
3. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 05.12.2020)
4. Музика М. Екзистенціалізм як ірраціональний напрям у філософії права [Електронний ресурс] / © Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2019.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА З ПОЗИЦІЙ ОСНОВНИХ МИСЛИТЕЛЬНИХ ПРАВОВИХ ПАРАДИГМ: ЛЕГІСТСЬКОЇ ТА ПРИРОДНО-ПРАВОВОЇ

Петро Костів,

студент гр.. ЮРД-26с

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

У юридичній спільноті зокрема, та науковій загалом існує доволі велике розмаїття концепцій та доктрин щодо такого явища як правореалізація, або, як його обернено називають, реалізація права. Утім, найчастіше, особливо в останнє сторіччя, протиставляються одна одній дві найбільш фундаментальні та відомі позиції – легістська, яку також називають позитивістською, та природньо-правова, відома багатьом під назвою натуралістської. Якщо легізм, як доктрина правового регулювання, існував не лише на папері, а цілком вдало реалізовувався на практиці упродовж, можна впевнено сказати, тисячоліть, то натуралізм був переважно лише теоретичним вченням, яке, тим не менш, закономірно отримало світову популярність після закінчення Другої Світової Війни. Причин тому безліч, але моєю метою є розкриття не історії цих парадигм, а того, як вони пропонують вирішувати питання здійснення людиною її прав та втілення у життя її свобод.

Почати варто з визначення першого поняття назви статті – «реалізація права». У літературі існує неймовірна кількість дефініцій, але зупинимось на найбільш загальних та зрозумілих усім рисах [1]. Правореалізація полягає у фактичному втіленні у життя абстрактного права, тобто, вона передбачає створення якихось реальних наслідків, які індивід може відчутти чи усвідомити, а обґрунтовується правом особи. Науковці також роблять поділ, при якому характеризують реалізацію права як з об'єктивної, так і з суб'єктивної сторони, але суті поняття це не змінює. Якщо право дійсно реалізовується, то воно має якимось чином задовільнити потреби суб'єкта, який втілює його у життя. Якщо ж цього не відбулось, то ми не можемо говорити про правореалізацію, оскільки її де-факто не сталося, а саме дійсне цікавить пересічного правокористувача, а не процедура, тобто виконання права де-юре, на аркуші листка.

Якщо провести загальний аналіз проблеми та вивести сутність відмінностей між двома доктринами, то каменем спотикання, який розділив легістів та натуралістів на два ворогуючі табори, стало одне, насправді, дуже об'ємне питання: «Від кого походить право?». Сучасна наука та право популяризували природньо-правову ідею, згідно з якою права беруть своє начало від самої людської сутності, є її невід'ємною та невідчужуваною частиною та лише гарантуються державою, а не надаються нею. На противагу натуралістам, позитивісти

твердять, що право існує лише в межах якогось мінімально організованого суспільного утворення, таким, на сьогоднішній момент, є держава. Лише вона здатна надати людині ці права та дозволити їх реалізувати.

Обидві концепції мають доволі хороше наукове підґрунтя – так, натуралісти можуть похвалитись працями Ж.-Ж.Руссо, І.Канта, Т.Гоббса, Х.Вольфа, тоді як на противагу їм позитивісти можуть назвати батька цієї концепції Дж. Остіна, а також К. Бергбома, А.Есмена, Р.Іеринга та інших. Варто зазначити, що легізм був доволі сильно розкритикований у зв'язку з тим, що на його концепціях були збудовані тоталітарні машини минулого століття – Третій Рейх, СРСР, КНДР, КНР, Куба, Камбоджа кхмерів, В'єтнам Хо Ші Міна, Японська Імперія та інші, менш значимі у геополітичному плані державні утворення. У зв'язку із цим утвердилась позиція, що легізм є нелюдським та потворним інструментом управління суспільством, який невідворотно приводить людей до втрати ідентичності, перетворення на гвинтиків системи, знецінення вартості життя та інших доволі негуманних наслідків.

Натуралісти при захисті своєї парадигми часто звертаються до якихось надприродних сил, які легісти просто не визнають. Насправді, механізм виникнення права, а також джерело його виникнення є доволі серйозною прогалиною у природній концепції, чим нерідко користуються прихильники позитивізму. Натуралізм твердить, що природні права людини є неперехідними та непідвладними часу чи епосі, такими, що існували завжди і просто очевидними. На захист ідеї приходять принципи – право має бути справедливим, запобігати свавілля, його неприпустимо зводити лише до законодавства, оскільки воно може існувати і поза ним. При цьому реальних та дієвих інструментів не пропонується – людство, вочевидь, має само дійти до певного рівня соціально-економічного розвитку, за якого реалізація природніх прав буде можливою, а саме їх існування буде осмислюватись членами соціуму та сприйматись як щось, що саме собою розуміється.

У той же час позитивізм також зазнає доволі сильної критики, адже не позбавлений недоліків, на яких акцентують увагу натуралісти. Вагомою вадою є те, що в силу недосконалості виконавців системи зміст права часто може розходитись із формою. Мова йде про те, що оскільки закон визнається єдиним джерелом права, не виключено, що у випадку, якщо він буде складений у відриві від реального стану речей, особа, щодо якої його застосують, буде відчувати певну несправедливість. Правовий позитивізм так само легко може порушити і мораль суспільства, адже звичаї та традиції мають бути санкціоновані державою, себто перевидані у вигляді законів, інакше розглядатись нею як право не будуть. Ну і звісно ж, зловживання, тобто, абсолютне спотворення змісту права, яке виливатиметься уже у перетворення закону на інструмент втілення в життя свавілля, як це відбулось з авторитарними режимами у ХХ ст. чи абсолютними монархіями у XV-XVIII ст. [2].

У той же час, варто визнати, що концепція легізму більш застосовна на практиці, про що свідчить навіть історичний досвід. Конкретика та дієвість методів примусу, які використовує державна влада для право реалізації, просто беззаперечні. Тобто, з позицій цього самого пересічного правокористувача, позитивізм буде привабливішим, оскільки він дає йому реальні результати від використання виданих державою норм права. Мало самого факту визнання існування природніх прав – необхідно також забезпечити і можливість втілити право у дійсність, інакше теорія не буде варта паперу, на якому була написана.

Натуралізм серед своїх основоположних ідей зазначив, що держава має визнавати природне право, яке у свою чергу слугує засобом захисту людини від впливу на неї суспільства чи цієї держави [3]. Утім, проблема правореалізації у цьому випадку полягає в тому, що її втілення у життя залишається на добру волю суб'єкта владних повноважень. Буде це племінне військо чи феодална знать, диктатор з армією чиновників чи демократична республіка із президентом на чолі – якщо їхній апарат примусу буде достатньо потужним,

вони зможуть почати ігнорувати природні права, тобто, у баченні натуралістів, перейдуть до свавілля. При відсутності ж такого суб'єкта, як соціум чи політичне утворення природні права людини реалізовуватимуться нею лише у тому випадку, якщо її власних сил буде достатньо для втілення їх у життя.

На початку йшлося про те, що правореалізація передбачає реальне настання бажаних наслідків, інакше ж її фактично не існує. Коротке дослідження основних ідей двох парадигм дає підстави вважати, що натуралізм не може бути втілений у життя без наявності двох надзвичайно важливих факторів: суспільного усвідомлення важливості природних прав, як таких, та достатнього рівня соціально-економічного розвитку суспільства. Якщо ці умови не дотримані, то і про природно-правову концепцію говорити марно, адже вона не зможе гарантувати особі втілення в життя її права. До того ж, доволі складно визначати, як врегульовувати колізії при конкуренції природних прав осіб, Т.Гоббс навіть припускав, що таке ворогування може призвести до війни «всіх проти всіх», що спричинить іще більше порушень прав кожного суб'єкта, ніж їх виникає при легістській системі правового регулювання.

Легізм ж, при усіх його недоліках, залишається єдиним реально-діючим механізмом реалізації права. Те, що держава самостійно обмежує себе та визнає права людини не означає, що надалі вона не повернеться до більш надійних та керованих авторитарних моделей управління суспільством. Звісно, для нього дуже вагомим складовою є люди, які складають систему суб'єктів владних повноважень, адже лише достатньо свідомі та зрілі особистості здатні до дійсно справедливого та розумного використання своєї влади. Певною мірою це перегукується із аристократичною формою правління, розробленою Аристотелем, себто, владою гідних. Ніхто не виключає корисливості чи можливе свавілля, утім ніхто і не може запропонувати на даний момент щось краще. На даному етапі відбувається процес синергії, позитивізм та натуралізм формуються вдалий тандем, або взаємовигідний симбіоз, яким гарантують людям найбільш оптимальні можливості до того, що їм необхідно від цих концепцій – реального втілення в життя їхнього права.

Як засвідчує розвиток суспільства, надалі технологічний прогрес може призвести до того, що реалізація природних прав однією особою буде загрожувати правам безлічі інших осіб, наприклад, розвиток біологічних технологій дозволить особі з мінімальними знаннями вірусології створювати у домашніх умовах смертельні інфекції, а це означає, що доведеться повернутись до концепції обмеження природних прав людини та встановлення контролю за кожним індивідом для гарантування безпеки існування людини як виду. Утім, разом із тим буде відбуватись й розвиток усвідомлення кожною людиною важливості природних прав як своїх, так і інших, що зумовить, у кінцевому підсумку, повернення та відродження юснатуралізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрусак Т. Історія політичних і правових вчень: Підручник. М.: Проспект, 2007. 311 с.
2. Шершеневич Г. Ф. История философии права. Спб.: Лань, 2001. 588 с.
3. Костенко О. Що є право? Про основи "натуралістичної" юриспруденції у світлі соціального натуралізму. *Право України*. 2010. №4. С.83-92.

ЗЛОЧИН ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА ТРАГЕДІЯ ЛЮДИНИ

Анастасія Козар,

студентка гр.. ЮРД-25

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

У злочинця, як і у будь-якої людини, існують екзистенціальні проблеми, хоча і знаходять вони в його свідомості особливий характер і специфічну спрямованість. Кримінальна мотивація з позиції позитивізму постає у вигляді різноманітних комбінацій таких елементів, як зовнішні афекти, емоції, вольові імпульси, дії зовнішніх стимулів, реакції на них тощо. У світлі ж екзистенціального підходу дана мотиваційна сфера постане вже як осереддя моральних, світоглядних, екзистенціальних смислів, ціннісних і нормативних орієнтацій.

Для кримінального розуму головні цілі зосереджені не в самому злочині, а в сенсі і цінностях надкримінального характеру. З усіх екзистенціалів він вище всіх ставить свободу. Але, якщо у свідомості цивілізованого суб'єкта з розвинутою морально-правовою свідомістю свобода невід'ємна від розуміння своєї відповідальності перед буттям, соціумом і самим собою, то в кримінальній свідомості присутня тільки одна частина цієї опозиції, що трансформується в свідомість свого права на всюдозволеність [1].

При вбудовуванні мотивів злочину в систему ціннісних орієнтацій у внутрішньому світі людини відбуваються істотні зрушення і деформації. Основна логічна робота з наділення злочину раціональним, ідейним, екзистенціальним змістом виконується найчастіше розумом. При цьому можливі два основних напрямки розсудливо-екзистенціальної логіки. Перший шлях полягає в тому, що злочин наділяється певним екзистенціальним змістом, включається в контекст життєво важливих цінностей індивідуальної свідомості [1].

Другий шлях передбачає ліквідацію кримінальною свідомістю всіх перешкод на шляху до злочину, своєрідне розчищення внутрішнього простору, що веде до нього. В результаті створюється якийсь смисловий вакуум, коли всі можливі охоронно-заборонні заперечення правового, етичного, релігійного характеру виявляються як би "по той бік" актуальної реальності, втрачають для кримінально-орієнтованої свідомості свою дієвість. Для неї стає характерним відчуття безглуздості і нікчемності всієї тієї нормативно-ціннісної реальності, яку створила цивілізація і яка оточує людину, перетворюючи її існування в безперервне лавування між загрозою, що складаються з моральних вимог і правових заборон [1].

В особливих випадках злочин може виступати як засіб екзистенціального самопізнання індивіда, як спосіб осягнення вищого сенсу життя, недоступного розумінню іншими способами. Якщо людину долає спокуса вийти за рамки дозволеного, законного і тим самим прояснити для себе деякі надзвичайно важливі речі, то цю злочинну мотивацію слід вважати трансгресивно-екзистенціальною. Так, безкорисливе пограбування, вчинене Раскольниковим, - це нісенітниця лише з меркантильно-прагматичних позицій. Але з екзистенціальної точки зору його злочин - це акт випробування всього, що становило суть і сенс його існування. Те, що він називав необхідністю «вбити для себе», способом відчутти себе не «тварюкою тремтячою», а людиною вищого розряду, було націлене на те, щоб випробувати істинність власної моделі світу і тих принципів, на основі яких вона була побудована. У той же час злочинність дала можливість не тільки перевірити долю і прихильність долі, а й перевірити стійкість і дієвість загальноприйнятих моральних і правових норм [1].

Для екзистенціально-орієнтованої злочинної свідомості злочин необхідний для того, щоб мати можливість дивитися за межі метафізичної лінії забороненого при перевірці меж своїх власних сил і можливостей. У цьому випадку людину мотивують не стільки прагматичні міркування, скільки трансгресивно-екзистенціальна потреба скуштувати заборонений плід. Раптом людина вільно, за власним бажанням прямує до моральної

катастрофи, починає скочуватися по схилу до екзистенціальної безодні. Їй може здатися, що через злочин може бути розкрита якась вища правда, недоступна більшості звичайних людей. Маючи не тільки соціальне, а й екзистенціальне значення, воно не може виходити ззовні, а набувається виключно особистими зусиллями. Щоб його отримати, треба самому порушити закон. Тільки так можна відчутти себе кращим, ніж ті, хто не здатний на це і живе без сміливості, щоб стати «злочинцем» і для кого вища істина недоступна [1]

Злочин як гранична екзистенціальна ситуація здатний розкрити фундаментальні протиріччя буття, підняти завісу над таємницею людини і людського існування. Через нього відкривається те, що ніколи б не проявилось, якби людина не була поза законом.

У Шекспіра є думка про те, що ми знаємо, хто ми є, але не знаємо, чим ми можемо стати. Екзистенціальна функція злочину якраз полягає в тому, щоб дозволити людині дізнатися, ким вона стає в критичній ситуації перебування по той бік добра, справедливості, людяності. Перебуваючи за межею закону, людина набуває якийсь темний, позамежовий досвід, який, в свою чергу, здатний прагнути до саморозвитку, підштовхувати до подальших дій відповідного характеру, обіцяти нові знання про заборонене і ще більше розширення простору свободи від норм і законів [1].

У таких ситуаціях відбувається підступна підміна. Злочинний характер людини змушує її прагнути до гострих переживань, пов'язаних з подоланням найскладніших перешкод. Їй потрібні сильні враження, повні драми, які дозволили б відчутти повноту буття. І якщо вона не знаходить таких переживань і потрясінь на рівні позитивної соціальної активності, вона може піти за них деструктивним і злочинним шляхом. У цих випадках злочин постає відносно легкодоступним засобом досягнення високого загострення пристрастей. Але відбувається при цьому підміна конструктивних принципів руйнівними, що заводить особистість в екзистенціальний глухий кут, де замість набуття сенсу життя виявляється його втрата [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бачинин В.А. Философия права и преступления. Х.: Фолио. 1999.

СВІТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Захарій Оприсько,
студент гр.. ЮРД-24*

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

На сьогоднішній день вже мало хто заперечуватиме, що основною функцією держави є захист прав і свобод людини і громадянина. Саме вона визначає діяльність законодавчої, виконавчої і судової влади та місцевого самоврядування. Проте останні події свідчать, що українське суспільство досі страждає від недосконалості механізмів захисту прав людини: інституції, які покликані охороняти Конституцію, йдуть проти народу; законодавча діяльність спрямована на задоволення потреб конкретних груп, а судова гілка влади не в змозі чинити правосуддя.

Український правозахисний рух існує не одне десятиліття (варто згадати таких десидентів як Василь Овсієнко та Левко Лук'яненко). Проте виклики сьогоденні змушують переосмислити та визначити основоположні засади діяльності із захисту прав людини в умовах ХХІ століття.

Предметом даного дослідження є висвітлення на підставі аналізу наукових джерел світоглядно - філософських засад правозахисної діяльності в Україні.

У 1996 році український народ прийняв Конституцію – акт, який за своїм призначенням мав би повністю змінити підхід до проблеми прав людини і відірвати нас від радянського світогляду. Справді, Розділ II Конституції України закріплює широкий перелік прав і свобод людини і громадянина, а науковці в один голос стверджують, що таким регламентуванням може похвалитись далеко не кожна конституція європейських держав.

Натомість, пересічний український громадянин не завжди впевнений в тому, що держава зможе захистити його права і свобода. Причин для такого стану речей багато: успадкована від радянської епохи правозахисна система, яка фактично не була реформована за 30 років; постійні проблеми із судоустроєм: недостатня кількість суддів, надвисоке навантаження на органи; прогалини у законодавстві та недостатнє правове регулювання процедур захисту прав людини. Однозначно, що історія знає приклади успіху в цій царині – як приклад, функціонування Вищого Антикорупційного Суду, проте такі випадки на сьогодні ще поодинокі.

Про проблему захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні свідчать і міжнародні дослідження. Зокрема, Американська неполітична дослідницька організація Інститут Катона (Cato Institute) минулого року випустила дослідження під назвою «The Human Freedom Index 2019», де Україна зайняла 118 місце – між В'єтнамом і Танзанією [3]. Така низька позиція в рейтингу однозначно свідчить про недосконалість механізмів захисту прав людини.

Одним із шляхів виправлення ситуації із правами людини в Україні має стати зміна підходу до розуміння даної проблематики – український законодавець і суспільство загалом повинно відійти від радянської концепції права, так званої легістської доктрини. Варто переосмислити принцип «*dura lex sed lex*», яким часто виправдовують явно неправомірні явища в державі.

Українські правники, як в парламенті, так і поза ним – адвокати, прокурори, судді – повинні чітко розмежовувати «закон» і право», «форму» і «джерело», «букву закону» і «дух закону». В протилежному випадку, правозахисна діяльність в країні перетвориться на виконання закону, який не завжди гарантуватиме громадянам захист їхніх прав.

Повертаючись до теми Конституції, варто звернути увагу на ст. 8, яка говорить нам про принцип верховенства права [2]. І для того, аби краще його усвідомити, необхідно звернутись до основоположників теорії права, а саме до Альберта Дайсі та його фундаментальної праці «An Introduction to the Study of the Law of the Constitution». Автор фактично зводить загальне розуміння панування права до інструмента забезпечення прав окремих осіб. Основним досягненням А. Дайсі є виокремлення трьох головних аспектів суті принципу панування права з усього розмаїття його значень і контекстів:

1. Ніхто не може бути покараний і нести відповідальність особисто або своїм майном у разі відсутності певного порушення закону, що доведено звичайним законним способом перед звичайним судом.

2. Будь-яка людина незалежно від її звання та положення, підкоряється звичайним законам держави і підлягає юрисдикції звичайних судів.

3. Наявність реально діючого судового механізму реалізації та захисту людиною своїх прав (А.Дайсі писав, що «загальні принципи конституції є результатом судових рішень, у яких визначаються права окремих осіб в окремих випадках. Наша конституція є конституцією, яка створена суддями») [1].

Аналізуючи вчення А. Дайсі, ми можемо говорити, що основною ідеєю верховенства права є саме реальні механізми захисту прав людини, а не їх закріплення у нормативно-правових актах держави. Права людини – повинні бути реальним явищем об'єктивного світу, а не декларативними нормами у Конституції або законах. Однозначно, не можна стверджувати, що закріплення прав і свобод не має сенсу. Проте це не є необхідною умовою для їх забезпечення та захисту.

Прикладом має слугувати Велика Британія – держава, у якій відсутня писана конституція, а їхні норми права і принципи знаходяться у чисельній судовій практиці. Право панує безпосередньо у свідомості суспільства, ззовні об'єктивуючись у конкретних судових прецедентах. Дайсі так характеризує правову систему Британії: «Наша конституція, відзначає автор, є конституцією, яка створена суддями» [1].

Говорячи про правозахисну діяльність, в уявленні громадянина завжди постає держава з її неповороткими органами – поліцією, прокуратурою та системою судоустрою. Тому ми повинні говорити, чи в умовах сьогодення основна роль у захисті прав і свобод людини лежить на державі, чи на позадержавних суб'єктах. Сучасна практика говорить, що в світі набувають масовості позасудові механізми вирішення правових спорів – так звана медіація, коли недержавні органи і конкретні особи мають повноваження вирішити спір між людьми.

Хоч і на сьогодні дане явище ще не є масовим в нашій державі, можна впевнено стверджувати, що воно якраз є проявом юснатуралістичної концепції права. Держава відмовляється від своєї монополії на правосуддя, даючи можливість людям більш швидко і простіше захистити своє право, не звертаючись до суду. При вирішенні правового спору в медіації ви можете враховувати безліч фактичних та правових аспектів та не обмежуватись лише предметом спору та предметом доказування, що робить процедуру захисту більш повною і якісною [4].

Українське суспільство завжди гостро реагує на випадки брутального порушення прав і свобод: два Майдани, чисельні протести, рухи в підтримку політичних в'язнів. І в цьому контексті ми можемо стверджувати, що громадянське суспільство відіграє велику роль у правозахисній діяльності, адже чинить вплив на органи державної влади з метою захистити права співгромадян. Однозначно, що протести під судами і мітинги є, все-таки, проявом недосконалої правової системи, певної хвороби державного апарату. Проте, це є тим чинником, який змушує законодавця покращувати механізми правового захисту людини.

Разом із тим, держава повинна співпрацювати та залучати громадянське суспільство до правозахисної діяльності. Україна має певний успішний досвід у такій співпраці, а саме функціонування Громадської ради доброчесності при Вищій кваліфікаційній комісії. Її існування допомогло залучити представників громадянського суспільства до одного з найважливіших процесів для правової держави – формування суддівського корпусу.

Також для забезпечення верховенства права в державі необхідно запровадити дієвий суд присяжних як основоположний механізм захисту прав і свобод людини у суді. Хоч суд присяжний формально існує в Україні з 2012 року, його дієвість досі залишається сумнівною. У Верховній Раді ще в липні зареєстрували новий законопроект про суд присяжних, який би впровадив англо-американську модель [5]. Його запровадження повністю змінило б ставлення суспільства до правосуддя, підвищило б довіру до судів та гарантувало б дотримання прав кожної зі сторін у судовому процесі.

Також необхідно усвідомити, що захист прав і свобод – це не лише монополія держави та окремих суб'єктів. Адже захист права – це не просто сукупність норм законодавства, це – загальнолюдська цінність, загальнозначуща передумова повноцінного життєтворення кожного. Сучасне правове мислення має бути цілісним, в його сприйнятті людина повинна бути неодмінною складовою буття і передбачати наслідки порушення вимог права для себе і для світу поза собою [6]. Тільки тоді, коли кожен з нас переосмислить право, будуть створені необхідні умови для запровадження та функціонування принципу верховенства права.

Отже, чисельні дослідження свідчать про невирішеність проблеми захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Історія та досвід показують, що лише закріплення не вистачає для того, аби гарантувати та забезпечувати права.

Українське суспільство повинно остаточно відійти від легістської доктрини, успадкованої від СРСР, та вернутись до концепції природного права, створюючи реальні механізми захисту прав людини. Законодавець повинен покращити регулювання, заповнити прогалини та загалом змінити підхід до усвідомлення природи прав і свобод людини.

Громадянське суспільство, у свою чергу, повинно залучатись до створення в Україні правової держави та брати активну участь як в законодавчій, консультуючи народних депутатів та висловлюючи позиції щодо кожного акту, так і правозастосовчій діяльності, зокрема через суд присяжних та громадські ради. Лише так Українська держава зможе нас правді втілити ст. 8 Конституції – принцип верховенства права в його сучасному розумінні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Малишев Б. М. ПРИНЦИП ПАНУВАННЯ ПРАВА (THE RULE OF LAW) У ПРАЦІ АЛЬБЕРТА ДАЙСІ «ВСТУП ДО ВИВЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА» [Електронний ресурс] 2009. Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13646/14-Malyshev.pdf?sequence=1>
2. Конституція України [Електронний ресурс] // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. с. 141. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Vásquez I. The Human Freedom Index 2019 [Електронний ресурс] / 2019. Режим доступу до ресурсу: <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/human-freedom-index-files/cato-human-freedom-index-update-3.pdf>
4. Головченко А. В. Медіація, як один із ефективних альтернативних способів вирішення конфліктів [Електронний ресурс] 2018. Режим доступу до ресурсу: <https://rtpp.com.ua/news/mediatsiya-instrument/>
5. Проект Закону про суд присяжних [Електронний ресурс] / П. В.Фролов, І. П. Фріс, Ф. В. Веніславський, П. В. Павліш. 2020. Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69465
6. Братасюк М. Г. Філософія захисту прав людини з позицій сучасного правового мислення [Електронний ресурс] 2020. Режим доступу до ресурсу: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1243/1246>

ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ САНКЦІЙ У ПРАВІ

Тетяна Фітьо,

студентка гр.. Юрд-25

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Вже не одне століття філософи досліджують тему покарання. Споконвіку покарання виконувало в суспільстві дві основні функції: захист громадської безпеки та перевиховування злочинців. Під перевиховуванням мають на увазі зміну орієнтації особистості злочинця на цінності та погляди, що приймаються суспільством і є безпечними для нього. Філософською проблемою постає вирішення питання про межі та крайнощі необхідного покарання з як найбільшою користю для самого суспільства. З одного боку, не потрібно глибоко вникати в історичний досвід людства, щоб зрозуміти, що жорстокі репресивні покарання ніколи не були ефективними, а спричиняли лише руйнування підвалин суспільства. З іншого боку, так само очевидно, що неможливо залишити лише найлегші покарання, адже існує необхідність викорінення злочинності в соціумі. Власне дана проблема, дана суперечність думок змушує звернутися до філософії для її вирішення.

З історичної точки зору функція покарання здійснювалася безпосередньо постраждалою особою або її родичами, в той час як держава не втручалася в ці відносини. Люди мали право мстити кривдникам, до того ж це був їхній обов'язок перед усім суспільством. Цей принцип помсти в історії відомий як закон Таліона «Око за око, зуб за зуб», що полягає в обміні зла на зло.

Друга група теорій заперечує право держави на покарання. Відповідно до цих теорій, відповідальність за злочин повинна бути покладена не лише на злочинця, тобто людину, яка безпосередньо скоїла злочин, а в першу чергу - на державу, суспільство, яке виховало такого

злочинця. Дані теоретики притримуються думки, що людина не народжується злочинцем, такою її роблять зовнішні обставини, умови, в які вона потрапляє. Один з прихильників такої теорії вважав, що джерело криміналізації бідніших класів суспільства міститься в їх характері та способі їх життя. І саме держава винна в тому, що виховала таких злочинців, тому не може карати їх за те, в чому сама винна.

Існує також третя група теорій, прихильники яких визначають і підтримують право держави карати за злочини. Власне відповідно до однієї з таких теорій, право карати випливає з природи людини, а саме її чуттєвості, її інстинктів. Так само як і тварини інстинктивно прагнуть помстити за нанесену їм шкоду, люди мають вроджене природне бажання до помсти. Але, оскільки людина це розумна істота, здатна керувати проявами своїх бажань та потреб, а держава це складна представницька організація суспільства, яка бере на себе функцію покарання, хоча підставою для нього, все ж таки, виступають чуттєві прояви людини.

Інший напрям таких теорій вважає мораль людини підставою права карати. На цих принципах будував свою філософію І. Кант. Філософ вважав, що людина не здатна пізнати чисту реальність, світ таким яким він є. Те, що ми пізнаємо, зумовлено вродженою чутливістю та нашим розумом – і назва цьому «теоретичний розум». Окрім теоретичного, є ще практичний розум, який використовує людина при контакті зі зовнішнім світом – простими словами, він впливає на її поведінку. І саме такий практичний розум виробляє певні принципи, певні ідеї, закони. Кант називає їх вродженими імперативами. Людина не потребує їхнього доведення, адже вони здаються нам абсолютно очевидними, логічними та беззаперечними. Однією з таких беззаперечних ідей нашого розуму є ідея каральної справедливості, тобто те, що кожний злочинець повинен бути покараний. І саме відповідно до цих законів діє держава, караючи злочинців.

Відповідно до третьої групи теорій, право карати випливає з розуму людини. Саме такого підходу притримувався Гегель. Він вважав, що право не може ґрунтуватися лише на почуттях людини, його підстави мають бути беззаперечні. Людське мислення, людський розум, закони логіки є непорушними та стабільними. Проте були філософи, які були противниками таких теорій, адже вважали, що право має впливати з зовнішнього світу, з буття, а не з теології чи внутрішніх почуттів людини. Вони вважали, що право є вічним і необхідним для кожної людини, для всього суспільства. А злочин руйнує правову систему, це негативне явище, яке не має права на існування й тому має бути викорінене і, таким чином, правовий порядок має бути відновлений.

Існує також поділ теорій щодо права карати на формальні та матеріальні. До формальних належить теологічна теорія. Ця теорія була популярна в давні часи, а в сьогоденнішому цивілізованому світі мало хто її притримується. Відповідно до цієї теорії, право карати належить лише Богу, відповідно до законів моралі, яких повинна дотримуватися кожна людина. Людина, яка не дотримується цих законів, постає проти Волі Божої, тому повинна бути покарана. Відповідно до соціологічної теорії, люди уклали первісний договір і ним домовилися передати державі право карати за злочини. Окрім формальних, є ще матеріальні теорії. Відповідно до цих теорій, право карати належить суспільству як право на самооборону. Адже кожна людина прагне в першу чергу вижити і захиститися від будь-якої небезпеки. Відповідно будь-яка захисна реакція людини, яка може допомогти уникнути нападу або знищити можливість нового нападу, є обґрунтована. Тільки така самооборона повинна вчинятися не окремо кожною людиною, а публічно. Також до цієї групи теорій належить теорія, яка розглядає право на покарання як прояв справедливості державою, а саме суспільство визнає таке право держави, а саме влади, карати, наводити моральний порядок.

Не менш важливою є визначення мети покарання. На думку Ф. Ліста, виконання покарання повинне виконувати три функції: залякування схильних, підтримка й укріплення несхильних, задоволення потерпілих. Основна мета покарання – попередження злочинів, яке можливе в формах фізичного утримання (для злочинців) та психологічної протидії злочину (для інших членів суспільства).

Отож, покарання – це є соціальне явище, зумовлене цілями й завданнями людського суспільства. Правовий характер покарання обмежує каральну владу, регламентуючи характер покарання. Покарання – не тільки логічний наслідок злочину, реакція на нього, а й протидія джерелам злочину, дієвий засіб його попередження.

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ З ПОЗИЦІЇ ЛЕГІЗМУ ТА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ

Кононенко Марина,

студентка гр.. ЮРД-25

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Нормальне існування та функціонування суспільства є неможливим без правопорядку. В іншому випадку настає хаос, який вважається кроком до нищівного руйнування. Найдієвішими знаряддями регулювання суспільних відносин є закони, моральні та релігійні норми. На сучасному етапі розвитку людства роль останніх дещо послабилася. На підтвердження цієї думки наведу декілька аргументів.

По-перше, багато сучасних людей упевнені, що життя – їх власність, а отже, вони мають право розпоряджатися ним так, як вважають за потрібне. Відповідно вони не зважають на осуд чи інший прояв незгоди з боку оточуючих теж є для них неважливими. Таким чином, мораль втрачає свої позиції.

Змінилася й роль релігійних норм. Візьмімо до уваги епоху Середньовіччя, коли церква тримала у своїх руках фактично всю владу. Навіть монархи, чия влада вважалася беззаперечною, прагнули отримати благословення від релігійних діячів, а ті, кого не визнавала церква, були приречені на втрату престолу та відсутність народної покори й шани. Люди боялися порушити релігійні норми – згрішити, бо були впевнені, що нестимуть покарання за це. Натомість сьогодні частина людей – атеїсти. Тому на поняття «релігійна норма» вони не зважають. А серед віруючих багато таких, хто навіть не розуміє, що є дозволеним та забороненим згідно з їхньою релігією. Відповідно вони не дотримуються норм, оскільки просто їх не знають.

Можна зробити висновок, що залишається лише один дієвий інструмент регулювання суспільних відносин – закон. Саме він гарантує захист прав і свобод людини та справедливе покарання тим, хто їх порушує. Слід визнати, що сам по собі закон як певний припис, не набуде юридичного значення, якщо його загальнообов'язковий характер не буде закріплено в нормативно-правовому акті. Практика доводить, навіть цього часто не достатньо. Людина чітко знає, якою має бути її поведінка, але все одно вчиняє іншим чином, тим самим порушуючи закон. Задля уникнення подібних ситуацій, існує своєрідний запобіжник – покарання. Тобто, людина повинна нести відповідальність за вчинення певних дій або ж їх відсутність (бездіяльність). На думку І.В. Зеленої, юридичну відповідальність з наукової точки зору можна визначити таким чином: «Це складне правовідношення, яке виникає між суб'єктами права у процесі реалізації ними норм права, і яке, з одного боку, пов'язане з адекватною реалізацією цими суб'єктами правових приписів, які містяться в юридичній нормі, а з другого – з тими наслідками, які виникають у цих суб'єктів у зв'язку з порушенням ними згаданих правових приписів» [1, с. 12]. Натомість з позиції, висловленої А.С. Шабуриным, впливає, що юридична відповідальність як застосування до правопорушника передбачених санкцією юридичної норми заходів державного примусу – покарання, що виражаються у формі певних позбавлень особистого, організаційного або майнового характеру [1, с. 11].

У сучасному світі все частіше постає питання про необхідність покарання та його міру. Розглядаючи перше питання про сенс покарання, я вважаю за потрібне визначити три його основні мети. Перша полягає в тому, щоб відновити справедливість. Саме поняття «справедливості» можна трактувати як встановлення відповідальності за діяння та відплати за нього. Натомість дві інші мети базуються на першій. Друга полягає в тому, щоб покарати

винуватця. Тобто тимчасово обмежити його права та свободи, як він зробив з правами й свободами інших людей, суспільства чи держави. Інша мета покарання має превентивний характер, тобто запобігти вчиненню наступних протиправних вчинків. Це можна пояснити так: людина, до якої застосовуються покарання, має зрозуміти помилковість своїх дій та повторно їх не вчиняти. Однак не можна стверджувати про обов'язковість настання такого наслідку, часто правовиховна функція не виконується. До того ж, несення відповідальності має свій вплив і на інших людей. Особа може втратити намір порушувати закон, дізнавшись про відповідальність іншої за такий же злочин. До того ж, превентивну функцію покарання можна розглянути й під іншим кутом. Одним з найпоширеніших мотивів злочинів виступає помста. Людина, яка зневірилася в законі, прагне здійснити правосуддя самотужки. У випадку, якби відповідальність за протиправну поведінку скасували, випадків, коли людина мстить за себе або іншого, значно побільшало б.

При розгляді питання про міру покарання та жорстокість відповідальності пропонуємо провести паралель, порівнявши сучасний стан справ та той, що існував ще в стародавньому світі. Звернімося до історії. Одним з перших, хто визнав провідне місце закону як регулятора суспільних відносин та несення відповідальності за його порушення, були давньокитайські філософи. Розвиток філософії в цій країні припадає на період Жаньго, який ще називають «золотим сторіччям китайської філософії». У цей час спостерігався плюралізм думок. Як результат, сформувалися окремі філософські школи: конфуціанська, моїстська, даоська, легістська та інші. Окремої уваги заслуговує остання. Легізм (Фа цзя) зародився приблизно в V столітті до н.е. Одним із засновників цієї філософської школи, про що стверджує і вчений-китаїст Л. Переломов [3, с. 10], вважають Гуаня Чжєня. Саме йому приписують авторство ідеї управління державою на основі дотримання закону. Слід зазначити, що його дія поширювалася на всіх без винятків, тобто, на звичайних людей, урядовців та навіть на імператора. Гуань Чжунь вважав, що закон покликаний захищати права всіх вільних людей, а їх обов'язок – коритися вимогам закону. Остаточне формування легізму пов'язують із Шан Яном. Своє бачення функціонування держави китайський вчений виклав у «Книзі правителя області Шан». Він стверджував, що для забезпечення порядку в державі необхідні превентивні засоби. І головним серед них є саме закон. Важливе значення цей філософ надавав абсолютній владі імператора, навіть прирівнював накази правителя до законів. За дотриманням правил спостерігав правитель імперії. У такому суспільстві роль урядовців дещо послабилася. Тепер не вони стоять над законом, бо створюють його, а знаходяться в його підпорядкуванні. До того ж, на думку легістів, призначення на посади державних службовців мало здійснюватися лише на основі знань і заслуг перед імператором.

Життя в такому суспільстві один із засновників легізму Хань Фей-цзи охарактеризував так: «Закон не повинен потурати знатним. Там, де діє закон, розумний не може його обійти, хоробрий не сміє йому противитися; покарання за проступки не минуть і сановників, нагороди за добрі справи не оминають і простолюдинів. Ось чому ніщо не зрівняється з законом, коли треба виправити проступки знаті й показати злочини простолюдинів, приборкати заколот і засудити оману, позбутися надмірностей і усунути безглуздість, встановити єдині правила для всього народу».

Представники легістської школи стверджували, що відносини всередині держави мають регулюватися виключно законами. Відповідно спостерігається зростання й ролі відповідальності людини. Уважалось, що існування людини поза рамками покарань неможливе. Суд над порушниками здійснювали адміністратори. А покарання, призначені ними, були навіть не жорсткими, а жорстокими. Широко застосовувалася смертна кара, різні покарання каліцтвом на кшталт відрубання рук, ніг, носа, виколювання очей. До того ж, тяжкість злочину та відповідальність за нього часто не були співмірними. Як зазначає І.Г. Кудря: «У концепції покарання Шан Яна жорстокість покарання значно перевищувала відповідний злочин. Наприклад, якщо в бою команда з п'яти солдат втрачає одного, інші чотири обезголовлюються» [2, с. 1]. На думку Шан Яна, непропорційне застосування покарання за злочин має на меті стримування наступних злочинів, відповідно забезпечує

добробут держави та тримання людей у страху. У той час дотримувалися принципу таліону, за яким міра покарання повинна дорівнювати тяжкості вчиненого злочину, тобто, повинна компенсувати шкоду, заподіяну злочинцем. Він передбачав покарання за порушення правових приписів, яке точно відповідає характеру завданих збитків. Найвідомішою словесною інтерпретацією принципу таліону стали слова: «Душу за душу, око за око, руку за руку, ногу за ногу». Існувало й інше явище, відсутнє сьогодні, а саме: колективна відповідальність.

Ці всі легістські положення більшості людей, котрі живуть у XXI столітті, здаються щонайменше дивним, а декому й дикими. Сьогодні поняття «відповідальність» можна розчленувати на декілька компонентів. Згідно з сучасними правовими поглядами, відповідальність буває дисциплінарною, матеріальною, адміністративною, фінансовою та кримінальною. Наприклад, за викрадену вазу у сусіда нікому рук вже не відрубують. Це навіть не вважається тяжким злочинцем. А останні п'ятдесят років спостерігається тенденція відмови й від смертної кари як виду покарання. Життя людини ставиться вище за будь-які правові норми. Хоча, слід визнати й той факт, що є багато країн, згідно із законодавством яких вважається абсолютно нормальним несення відповідальності таким чином.

У цілому, порівнявши ставлення до поняття відповідальності та міри покарання відповідно до давньокитайської філософії та сучасної, можна дійти таких висновків. Якщо розглядати першу мету покарання, тобто покладення відповідальності на особу та несення нею наслідків, то за легізмом це є основна мета. Людина повинна зазнати такої ж шкоди, яку вчинила. Наприклад, якщо вбила когось, то мають позбавити життя і її. А другу мету – запобігання злочинам – за легізмом, можна досягти залякуванням. Вона є побічною. Натомість за реаліями XXI століття ситуація кардинально інша. Правові системи більшості держав світу спрямовані на те, аби забезпечити захист прав і свобод своїх громадян та уникнути зазіхань на них. Тобто, на передній план виходить превентивна мета покарання. Як відомо, завжди легше уникнути чогось, аніж боротися з результатами. Стосовно міри покарання, то вважається, що вона мусить бути гуманною.

Отже, погляди легізму як старокитайської філософії та сучасної філософії можна вважати діаметрально протилежними. Сьогодні, коли світ йде до реального визнання і головне впровадження першозначущості прав людини, покарання, передбачені легізмом є не виправданими. Потрібно зробити акцент саме на виховній функції покарання. Усе-таки, за певними винятками, людина має право на другий шанс. А якщо ж до неї застосовано смертну кару як покарання, то вона, можливо, так і не усвідомивши своєї провини, втратить життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зелена І.В. Юридична відповідальність: підходи до розуміння. URL: http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2012/statji_n2_23_2013/Zelena_10.pdf
2. Кудря І.Г. Політична теорія легізму URL: http://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/3_2018/13.pdf
3. Бордун-Комар Н.І. Основні ідеї давньокитайського легізму як філософсько-правового вчення. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/11may2015/01.pdf>
4. Юридична відповідальність: теоретико-правовий аналіз. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/2/part_2/4.pdf

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ПОБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Софія Бределєва,

студентка гр.. Юрд-26

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Георг Гегель вважав, що громадянське суспільство – це особлива стадія у діалектичному русі від сім'ї до держави. Соціальне життя, характерне для громадянського суспільства, суттєво відрізняється від етичних основ сім'ї та від публічного життя держави.

Для того, щоб розглядати громадянське суспільство як суб'єкт побудови правової держави, варто спершу усвідомити значення цієї правової категорії. Отже, в юридичній науці зустрічається аж три підходи до розуміння громадянського суспільства.

Перший широкий, за ним поняття громадянського суспільства ототожнено зі звичайним суспільством на сучасному етапі розвитку. Тобто, ми можемо розуміти два слова з яких складається цей термін буквально і сприймати громадянське суспільство як суспільство громадян. При цьому до громадянського суспільства входять держава, церква, сім'я, школа, місцеве самоврядування. Істотним недоліком такого підходу є саме те, що поняття звичайного суспільства і громадянського суспільства змішуються.

Другий підхід, на мою думку є занадто категоричним і називається він дуалістичний. За ним відбувається чіткий поділ між державою та громадянським суспільством. Тобто, все що не належить державі, автоматично за залишковим принципом віддається громадянському суспільству. Тобто, сюди відносяться і економічна, і релігійна, і культурна сфери.

Третій підхід здається найбільш органічним і має назву вузького. При такому розумінні проводиться розмежування між політичною сферою суспільства, економічною та державою загалом. А громадянське суспільство тут визначається як третій, особливий сектор. Тобто, воно не відділяється категорично від держави і не поглинається нею, а діє самостійно поряд з державою і перебуває з нею в гармонійному взаємозв'язку. Саме з такої позиції пропонуємо його і розглядати.

Отже, підтримуючи вузький підхід розуміння, можна сформулювати поняття громадянського суспільства – це самоорганізована і саморегульована автономна сфера суспільного життя у якій функціонують добровільні некомерційні, недержавні об'єднання, які діють в межах законодавства і втілюють в собі цінності свободи і солідарності [1]

Уже з цього визначення видно, що громадянське суспільство характеризує доволі розвинене сучасне суспільство, яке в своєму розвитку пройшло етап сліпого підпорядкування і перейшло на рейки саморегулювання. На мою думку, громадянське суспільство в теперішній Україні це радше утопія, адже пережитки Радянського Союзу занадто глибоко «засіли» в ментальності і свідомості українців і більшість звикли просто підкорятись наказам, а перспектива саморегуляції викликає лише розгублення і страх. Саме з цього приводу я не вважаю, що доцільно занадто «пірнати» в демократію, адже суспільство до цього не зовсім готове [2].

Люди не усвідомлюють відповідальності, покладеної на них, і не вміють ставити інтереси усього суспільства вище власних, що дивно з позиції пережитків комунізму, проте це цілком логічно витікає з людської природи, яка сама по собі є егоїстичною.

Спробуємо з'ясувати, які ж ознаки громадянського суспільства виражають його як суб'єкта формування правової держави.

По-перше, громадянське суспільство - це складна структура, що включає добровільно сформовані громадські об'єднання. Тут можна зробити ремарку, що в цьому випадку кількість не означає якість, адже розвитку громадянського суспільства не можна досягнути лише за допомогою постійного збільшення кількості громадських організацій. Тому і

недоцільним є оцінювати рівень розвитку громадянського суспільства виключно за формальними і кількісними показниками інститутів. Пояснимо на прикладі : в Україні можна легко купити цілу політичну партію, разом з членами і осередками в різних місцях країни. Таких партій є безліч, але у них нема якихось конкретних векторів розвитку. Програми

більшості з них схожі між собою, а більшість ідей виключно популістичні. То хіба велика кількість інститутів є показником якості? Громадянське суспільство також є соціокультурним феноменом, моделлю соціальної організації та взаємодії. Його якісними характеристиками є довіра, толерантність, солідарність, здатність до спільних дій, почуття відповідальності, зорієнтованість на громадські справи. І це насправді не лише набір людських якостей, вони є і справді ключовими для розвиненого суспільства. Адже лише коли люди розуміють, що найбільшого успіху вони можуть досягнути, коли об'єднуються і будуть діяти у спільних інтересах, не бажаючи отримати зиск зі своїх союзників чи якось їх обдурити, можна буде спостерігати справжнє ідеальне громадянське суспільство.

По-друге, формалізація громадянського суспільства в інститути є показником його зрілості та ефективності. Тоді вже можна говорити про зачатки правової держави, коли інтереси громадськості відіграють важливу роль у свідомості індивідів.

І по-третє, саме добровільність. До громадянського суспільства повинні належати добровільні інститути, що діють в межах чинного законодавства. Часи тираній, на щастя, пройшли і, хоча страх і насилля є ефективними способами змусити людей діяти в інтересах суспільства, проте у сучасному світі, де людина визнається найвищою цінністю, саме добровільність об'єднань є одною з найважливіших їх ознак.

До цих інститутів належать громадські організації, професійні та творчі спілки, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні ЗМІ тощо.

Спробуємо пояснити, чому громадянське суспільство є таким важливим для формування держави. Можна привести приклад Спенсерівського розуміння держави, коли вона є подібною організму. В будь-якому організмі для нормального його функціонування необхідна злагоджена робота всіх його органів. Коли відбуваються збої в чомусь одному, страждає цілий організм. Тому, якщо суспільство у державі складається з абсолютно незалежних індивідів, кожен з яких думає лише про власну вигоду і намагається отримати цю вигоду шляхом шкоди іншим членам цього ж суспільства, то ні про яку позитивну загальну ситуацію йтись не може.

Знову ж таки, якщо розглядати правову державу з легістської точки зору, то для неї громадянське суспільство не потрібне, лише чіткий апарат примусу і сильний керівник. Тоді закони будуть диктувати усім правила поведінки і суспільство буде базуватись не на засадах рівності та добровільності, а на страхові.

Якщо ж ми говоримо про правову державу, у якій людина визнається найвищою соціальною цінністю, а функції держави полягають в тому, щоб забезпечити цій людині найповнішу реалізацію своїх прав та свобод, тоді кооперація усіх членів є ключовою у становленні такої держави.

Підсумовуючи все сказане, можна зробити висновок, що громадянське суспільство як суб'єкт формування правової держави – це самостійна організація населення, яка добровільно і якісно впливає на суспільний розвиток, в т.ч. на державно-політичне життя.. Через ментальність українського населення, на яку дуже негативно вплинула політика і спосіб життя Радянського Союзу, найближчими роками нам не вдасться побудувати справді правову державу, ключовим суб'єктом якої буде розвинене і добре сформоване громадянське суспільство. Безсумнівно, кроки до цього робляться : у нас дуже добра система законодавства, схожа до системи багатьох передових європейських держав, молодь у своїй більшості політично усвідомлена і бажає певних змін. Гальмом, вважаємо, є

консервативність старшого покоління і небажання корегувати свої погляди і переконання згідно з часом, новою епохою. Це ми можемо бачити навіть з того, що кожного разу ці люди обирають все тих же політиків, думаючи, що краще погане, зате перевірене, ніж

нове і невідоме. Проте, незважаючи на все, є переконання, що з часом ми зможемо усе подолати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Берченко Г.В. Конституційні засади громадянського суспільства в Україні. Автореф. дис... к.ю.н. спец.: 12.00.02 ; Харків, 2012. 24 с.
2. Правові механізми взаємодії держави і громадянського суспільства в Україні: історичний досвід і виклики сучасності. Київ, 2013. 82 с. С. 79-81.

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ: СВИТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР

Роман Прокоп'як,

студент гр.. ЮРД-26

Науковий керівник: д.філос. н., проф..М.Братасюк

Міжнародний тероризм був, є і залишається загрозою для національної безпеки, суверенітету та інших інтересів кожної сучасної країни та, зокрема, України. Безумовно, ця тема пов'язана із міжнародно-політичною ситуацією в світі, і, хоча існують періоди спаду її активності, останній з яких характеризувався затишшям і одиничними терористичними актами до середини останньої декади, на жаль, зараз вона все частіше почала з'являтися в медійному інфополі. Статистичні дані Радбезу ООН станом на квітень 2020 року повідомляють про 320% приріст терористичних актів, вчинених право-радикально налаштованими людьми, і особливо гостро ця статистика стосується Європи та Північної Америки [1].

Таким чином, можна стверджувати, що на даний момент існує гостра необхідність у дослідженні міжнародного тероризму та його проявів, досягнення єдності у визначенні його причин, передумов та його аналіз через світоглядно-філософську призму.

Процеси глобалізації призвели до безпосереднього контакту різноманітних культур: боротьба за владу, природні ресурси та сфери впливу, різноманітні економічні процеси та імплементація уніфікованої культури створили собі противників, людей, для світогляду яких описані процеси стали злим ворогом. Усе це створює напругу, яка знаходить свій вияв та об'єктивізує себе у тероризмі.

Хоча прояви тероризму можуть набувати різноманітних форм, у суспільстві, загалом, дійшли згоди, що тероризм – це метод, за допомогою якого група людей намагається досягти поставлених нею цілей, використовуючи насильство або створюючи реальну загрозу його заподіяння.

Законодавство України каже нам, що «тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» [2, с. 1].

Отже, фактично, тероризм – це діяльність, спрямована на досягнення певних політичних, релігійних та ідеологічних цілей, що загрожує суспільній безпеці, при цьому викликає загибель людей, наносячи їм шкоду та створюючи небезпечні життєві умови. При цьому, терористами є і можуть бути саме вільні люди або, що більш характерно для сучасного глобального суспільства, особливо організовані групи та спільноти.

Безумовно, тероризм виступає явищем суспільним, і, не дивлячись на ідеологічні чи інші підстави, його основною ціллю є бажання впливу на різноманітні процеси, тобто, досягнення влади. Цей феномен не є для нас новим, адже він знайомий нам ще з давніх часів. Перша терористична група – «сікарія» (кинджал) – ще у I ст. н. е. боролася з римською владою в Юдеї; у Середньовіччі групи місцевих билися з хрестоносцями, що бажали захопити Святий Грааль.

Сучасний тероризм прагне стати «вселенським арбітром», що вправі самостійно стверджувати про наявність істини або її відсутність, справедливість чи несправедливість, створюючи новий вимір законності та виправдання своїм діям. Ідеологія тероризму характеризується в щирому усвідомленні власних інтересів і цілей терористів та наявності специфічних ідей, які для них мають цінність та які надають сенсу їх діяльності. Завдяки цьому й проходить процес радикалізації світогляду свідомості завербованих людей та тих, хто повірив «благим» цілям таких угруповань.

Ідеологія тероризму стає «примарним» світоглядом її невільних заручників, адже вона спрямована на створення уявного образу соціальної реальності і лише видає себе за справжню дійсність, абсолютно їй не відповідаючи. Це тоталітарний інструмент, який впливає на систему поглядів, на світ та місце людини в ньому, на відношення її до самої себе та до того, що її оточує, до її переконань, принципів та життєвих орієнтирів.

У нашому випадку, вона ізолює людину від інших систем переконань, делегітимізує та дегуманізує потенційні цілі, прищеплює нетерпимість до чужих систем цінностей, тим самим створюючи закриту соціальну реальність, що є протиріччям соціальної реальності походження чи реальності альтернативних культур [3].

Зараз, зокрема, тероризм черпає настрої із лівого екстремізму, що характеризується насиллям на захист соціалістичних переконань, війною проти капіталізму; правого екстремізму, що стверджує про напад чи загрозу особистому чи національному способу життя; націоналістичного екстремізму, що характеризується насиллям в підтримку етнічного чи геополітичного самовизначення; релігійного екстремізму, що характеризується насиллям у підтримку певної релігійної системи переконань та відповідних культурних звичаїв та поглядів.

Те, що сучасна пересічна людина асоціює з тероризмом, у ХХ столітті виникло як суспільно-політичний феномен, відомий як ісламський фундаменталізм, що розвивався під лозунгами повернення до основ віри і порятунку мусульманського суспільства від банкрутства з тісним соціокультурним контактом із західними цінностями. «Спонсорами ісламського тероризму стали сумнозвісні ХАМАС, Аль-Каїда, Аль-Джихад» [3, с. 267]. Буде неправильним ототожнювати іслам та тероризм як єдине поняття, і це очевидно, що терористи виправдовують свою діяльність, трактуючи закони шаріату як вигідно їм, проте наразі така сила ісламу як соціального і культурного регулятора може вилитися в серйозніші глобальні конфлікти, аніж регулярні терористичні акти.

Таким чином, тероризм виступає сукупністю ідей та цінностей, які, зазвичай, мають дуже радикальний характер, та які сприймаються саме як виправдання використання різноманітних форм насилля або загрози його використання, легітимізації терористичної діяльності, спрямованої на знищення існуючих соціокультурних порядків.

Тероризм – пухлина сучасного суспільства, яка живиться і буде житися результатами його діяльності та недоліками його влаштування. Наразі, він виступає однією з числа найбільших соціальних проблем людства, яка постійно йому загрожуватиме. Процеси глобалізації грають в боротьбі з ним двояку роль: координація, переміщення, доступ до зброї та ресурсів боротьби став набагато простішими, аніж раніше. Зараз, боротьба з міжнародним тероризмом потребує залучення зусиль усіх країн для захисту громадян від терористичних актів та проведення контртерористичних досліджень та операцій.

Закономірно, що міжнародний тероризм черпає свою силу з ланки «ідея-світогляд-ідеологія», яку живлять як глобальні соціально-економічні процеси, так і релігія, діяльність окремих осіб, спрямованих на вербування нових членів терористичних угруповань та дестабілізацію та дезорганізацію державного управління. Конфлікт світосприйняття, соціальні протиріччя, нетерпимість один до одного чи надлишкова терпимість, яка допускає вторгнення однієї культури в іншу, систематично стають підставами для активізації цього соціального феномену, з яким з кожним разом стає все важче і важче боротись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. CTED Trends Alert «Member States concerned by the growing and increasingly transnational threat of extreme right-wing terrorism» [Електронний ресурс]. 2020. Режим доступу до ресурсу: <https://cutt.ly/Ih1O7K8>
2. Закон України "Про боротьбу з тероризмом" [Електронний ресурс]. 2020. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>
3. Жеребцова М. Д. Тероризм як філософська проблема у світі глобалізації. Е-СІО. 2019. №12. С. 264–269.

ДОДАТКИ